

Advies

Open Innovatie

Brussel, 12 november 2013

Decretale opdracht: SERV-decreet 7 mei 2004 art. 11 (overlegfunctie)

Mevrouw Ingrid Lieten
Vice-minister-president en Vlaams minister van Innovatie,
Overheidsinvesteringen, Media en Armoedebestrijding

Martelaarsplein 7

B-1000 BRUSSEL

contactpersoon
Wim Knaepen
wknaepen@serv.be

ons kenmerk
SERV_BR_20131112_open_innovatie_WK

Brussel
12 november 2013

Advies steuninstrumentarium ten behoeve van open innovatie tussen bedrijven

Mevrouw de minister,

Eerder heeft de SERV zijn advies geformuleerd over de samenwerking tussen kenniscentra en bedrijven. In voorliggend advies formuleert de SERV zijn voorstellen om het steuninstrumentarium voor open innovatie tussen bedrijven te versterken.

De beleidsaanbevelingen omvatten naast voorstellen voor een generieke aanpak ook specifieke maatregelen gericht op KMO's en social profit organisaties.

Gezien een gelijklopendheid met de aanpak van de samenwerking bedrijfsleven-kenniscentra op vlak van innovatie, blijven de aanbevelingen van de SERV in hoger vermeld advies onverminderd van kracht.

Hoogachtend

Pieter Kerremans
administrateur-generaal

Ann Vermorgen
voorzitter

Inhoud

Inhoud	4
Krachtlijnen.....	5
1. Situering.....	6
2. Advies	9
2.1. Relevantie van open innovatie	9
2.1.1. In het licht van slimme specialisatie.....	9
2.1.2. Voor de innovatief-economische slagkracht	10
2.2. Beleidsmaatregelen	13
2.2.1. Aansluiten bij de aanpak samenwerking bedrijven-kenniscentra	13
2.2.2. Generieke aanpak.....	14
2.2.2.1. Inleiding	14
2.2.2.2. Nood aan transparantie en coherentie	15
In het instrumentarium zelf.....	15
Inzake de betrokkenheid van de ondernemingen bij de onderscheiden instrumenten	15
2.2.2.3. Kenbaarheid en promotie	16
2.2.2.4. De internationale dimensie	16
2.2.3. Specifieke aanpak KMO's en social profit organisaties	18
2.2.3.1. Inleiding	18
2.2.3.2. KMO's en toenemende open innovatie.....	18
2.2.3.3. Randvoorwaarden open innovatie	20
Laagdrempeligheid	20
Het belang van intermediairen	21
De rol van de provinciale innovatiecentra	22
Heldere communicatie over intellectuele eigendom	23
Meer aandacht voor spillovereffecten	24
Bijlagen.....	27
1. Bijlage 1 : beknopte beschrijving van een aantal Europese programma's	27
1.1. Het Europese cohesiebeleid	27
1.2. Horizon 2020.....	27
1.3. COSME.....	28
2. Bijlage 2	29
2.1. Steuninstrumentarium voor open innovatie bij bedrijven in Vlaanderen.....	29
2.2. Scope steunmaatregelen open innovatie in andere studies.....	38
Lijst met tabellen.....	39

Krachtlijnen

Eerder heeft de SERV zijn advies geformuleerd over de samenwerking tussen kenniscentra en bedrijven. In voorliggend advies formuleert de SERV zijn voorstellen om het steuninstrumentarium voor open innovatie tussen bedrijven te versterken.

Open innovatie staat voor: “het gebruik van doelgerichte in- en uitstroom van (kennis-) informatie met het oog op enerzijds het versnellen van interne innovatie en anderzijds het verbreden van extern gebruik van innovatie”¹.

In het licht van de slimme specialisaties en omwille van het positief effect op de innovatie-economische slagkracht van ondernemingen en regio's, vormen open innovatieclusters een belangrijke troef voor de transformatie van industriële activiteiten.

De beleidsaanbevelingen omvatten naast voorstellen voor een generieke aanpak ook specifieke maatregelen gericht op KMO's en social profit organisaties.

Gezien een gelijklopendheid met de aanpak van de samenwerking bedrijfsleven-kenniscentra op vlak van innovatie, blijven de aanbevelingen van de SERV in hoger vermeld advies onverminderd van kracht.

De generieke maatregelen in dit advies betreffen drie aspecten.

- **Transparantie en coherentie.** De steunverstrekkers en de middelen van het steuninstrumentarium moeten helder traceerbaar zijn en gericht op een accurate allocatie naar de doelgroepen.
- **Kenbaarheid en promotie.** Bedrijven moeten meer dan nu betrokken worden in samenwerkingsprojecten en intermediaire organisaties hebben hierbij een belangrijke verantwoordelijkheid.
- **De internationale dimensie.** De Vlaamse regering moet complementair en optimaal gebruik maken van het Europees instrumentarium in de Europese programma's.

Specifiek om KMO's en social profit organisaties bij open innovatie te ondersteunen, moeten bijkomende voorwaarden gerealiseerd worden.

- **Laagdrempelige procedures** in de diverse steuninstrumenten.
- **Versterking van intermediaire structuren**, in het bijzonder van de provinciale innovatiecentra die inzake innovatiebegeleiding en ondersteuning van ondernemingen een rol van een soort 'uniek loket' kunnen opnemen.
- **Heldere informatie en communicatie** over intellectuele eigendom en alternatieve samenwerkingsovereenkomsten.
- **Meer aandacht voor spillovereffecten** bij samenwerking tussen bedrijven.

¹ Chesbrough, Vanhaverbeke, & West, Open Innovation: Researching a New Paradigm, 2006.

1. Situering

De SERV hanteert steeds een brede definitie van innovatie omdat technologische innovaties zelden of nooit op zichzelf staan. Het gaat om innovatie in processen, producten of diensten, technologie, organisatie inclusief sociale innovatie en kwaliteit van arbeid of werkbaarheid en personeelsbeleid. Uit recent onderzoek van o.a. de Stichting Innovatie & Arbeid blijkt dat er een sterk verband bestaat tussen deze diverse aspecten van innovatie onderling², en met de performantie van de onderneming³.

Open innovatie staat voor : “het gebruik van doelgerichte in- en uitstroom van (kennis-) informatie met het oog op enerzijds het versnellen van interne innovatie en anderzijds het verbreden van extern gebruik van innovatie”⁴. Open innovatie betekent dat innovaties tot stand komen en/of gedeeld worden met andere ondernemingen via samenwerkingsverbanden, al dan niet in samenwerking met kenniscentra. Open innovatie biedt opportuniteiten om de brede laag van KMO's, zowel profit als social profitorganisaties, te laten kennismaken met en te betrekken in het innovatiegebeuren. Daardoor ontstaan kansen om de competitieve en innovatieve slagkracht en het concurrentievermogen van ondernemingen en – op een hoger niveau van regio's - te versterken en tegelijkertijd maatschappelijke uitdagingen aan te pakken.

Open innovatie en samenwerking worden meer dan ooit cruciaal om het beleid van de Vlaamse regering op het terrein te implementeren. Immers, om de noodzakelijke transformatie in het kader van het Nieuw Industrieel Beleid te realiseren wordt door de Vlaamse regering onder meer ingezet op een strategie van gericht clusterbeleid op basis van slimme specialisaties.

De SERV heeft in diverse adviezen⁵ reeds aandacht besteed aan het fenomeen van open innovatie, in het bijzonder als hefboom om de innovatieparadox te doorbreken.

Om de SERV toe te laten meer inzicht te verkrijgen in enerzijds de drempels die de effectieve ontwikkeling van een samenwerkingscultuur in de weg staan en anderzijds in de hefbomen die een boost kunnen geven aan samenwerkingsinitiatieven werd door de Stichting Innovatie & Arbeid wetenschappelijk onderzoek verricht.

In een eerste fase spitste het onderzoek zich toe op de **samenwerking tussen bedrijven en kenniscentra**.

In 2011 formuleerde de SERV, mede op basis van het informatiedossier⁶ van de Stichting Innovatie & Arbeid, een advies over de samenwerking tussen kenniscentra en bedrijven bij technologische innovatie⁷. Hierbij werd vastgesteld dat er nog tal van drempels overeind blijven die de ontwikkeling van een echte samenwerkingscultuur tussen bedrijven en kenniscentra belemme-

² Stichting Innovatie & Arbeid. Themadossier IOA Kennisbronnen en samenwerking bij innovatie. Oktober 2011

³ Czarnitzki, D., Kraft, K. (2010). On the profitability of innovative assets. Applied economics, 42 (15), 1941-1953

⁴ Chesbrough, Vanhaverbeke, & West, Open Innovation: Researching a New Paradigm, 2006.

⁵ SERV, Aanbeveling, Naar een strategisch innovatiebeleid, 16 november 2005; SERV, Pact 2020, Stapstenen voor de nieuwe Vlaamse regering, 10 juni 2009; SERV, advies over het Vlaams Hervormingsprogramma Europa 2020-strategie, 15 september 2010; SERV, advies flankerend beleid voor een duurzame toekomstgerichte industrie, 15 september 2010; SERV, advies Conceptnota Innovatiecentrum Vlaanderen, 6 juli 2011; SERV, Pact 2020, prioriteiten in de uitvoering, 25 mei 2011

⁶ Stichting Innovatie & Arbeid, Informatiedossier, Samenwerking bij technologische innovatie. Drempels en hefbomen voor bedrijven en kenniscentra, augustus 2011

⁷ SERV, Advies Samenwerking tussen kenniscentra en bedrijven bij technologische innovatie, 16 november 2011

ren. Met zijn advies wilde de SERV de Vlaamse regering nogmaals attenderen op het belang van de samenwerkingscultuur voor het vernieuwend innovatievermogen van de Vlaamse economie.

Om de drempels aan te pakken formuleert de SERV in vermeld advies actielijnen die gericht zijn op vier cruciale elementen:

- actielijnen die focussen op de *bewustwording* van het belang van samenwerking;
- actielijnen die beogen de *relevante kennis* in Vlaanderen toegankelijk te maken voor ondernemingen en onderzoekers, waarbij de transparantie van intermediaire structuren centraal staat;
- actielijnen die betrekking hebben op de *financiële ondersteuningsinstrumenten*;
- aandacht voor het hanteren van een *breed concept van innovatie* bij de kennistransfer-inspanningen.

In een tweede fase wordt gefocust op de **samenwerking tussen de bedrijven**, en meer bepaald op het instrumentarium van de Vlaamse overheid om open innovatie te ondersteunen.

In een recent gepubliceerd informatiedossier⁸ van de Stichting Innovatie & Arbeid wordt het overheidsinstrumentarium om open innovatie tussen bedrijven te stimuleren, onderzocht. De nadruk ligt daarbij op concrete economische of financiële ondersteuning. De keuze voor deze invalshoek neemt niet weg dat er nog andere federale/regionale instrumenten en technieken voorhanden zijn om open innovatie, niet alleen in ondernemingen maar ook in andere maatschappelijke organisaties, te stimuleren. De SERV verwijst onder meer naar regelgeving (vooral gebruikt i.v.m. de definiëring van marktcondities voor nieuwe producten en innovatieprocessen), standaardisering en normering (nieuwe vereisten met betrekking tot productkwaliteiten), het innovatief aanbesteden⁹, duurzame overheidsopdrachten¹⁰ en het initiëren van programma's om de wisselwerking tussen verschillende actoren te versterken¹¹. Deze instrumenten en technieken komen in dit advies niet

⁸ Stichting Innovatie & Arbeid, Informatiedossier, Steuninstrumentarium voor open innovatie in bedrijven in Vlaanderen, 27 juni 2013

⁹ De Vlaamse regering keurde op 19 juni 2013 de modaliteiten goed om het Actieplan Innovatief Aanbesteden verder te zetten tot eind 2013 en verlengde tevens de delegatie aan de bevoegde minister voor innovatie om maximaal 10 miljoen € vast te leggen voor uitgaven innovatief aanbesteden. Ze legde tevens de delegatie vast aan elke Vlaamse minister om maximaal 1 miljoen € vast te leggen voor cofinanciering innovatief aanbesteden. Via innovatief aanbesteden gaat de Vlaamse overheid actief op zoek naar innovatieve oplossingen om haar dienstverlening te verbeteren en maatschappelijke uitdagingen aan te pakken. Via innovatief aanbesteden wordt het mogelijk om nauwer samen te werken met bedrijven en andere partners die over de nodige expertise beschikken. Eén van de lopende projecten betreft het energieneutraal bouwen zonder meerkost. Hierbij wil de Vlaamse overheid samen met gespecialiseerde partners oplossingen ontwikkelen die energieneutraal bouwen eenvoudiger en goedkoper maken. De overheid is daarbij op zoek naar innovatie op verschillende fronten – concept, ontwerp, uitvoering, materialen en technieken. Andere projecten situeren zich in het domein van cultuur, openbare werken, werk en sociale economie, onderwijs, dienstverlening algemeen overheidsbeleid en veiligheid (smart@fire). Een toekomstig project situeert zich in het domein van de gezondheidszorg, meer concreet ICT-toepassingen voor de thuiszorg.

¹⁰ Op 21 december 2012 keurde de Vlaamse Regering het Vlaams actieplan duurzame overheidsopdrachten 2012-2014 goed. Het actieplan vormt de tweede grote stap in de richting van de doelstelling van 100% duurzame overheidsopdrachten tegen 2020.

De Europese Commissie heeft op 6 mei 2013 een oproep 'duurzame overheidsopdrachten' uitgeschreven. De Commissie richt zich met deze oproep tot publieke instellingen die opdrachten uitschrijven die 'kopersgroepen' ondersteunen bij innovatie via overheidsopdrachten. De grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten moeten het economisch kader voor innovatie verbeteren en bijdragen aan slimme, duurzame en inclusieve groei. De deadline voor inschrijvingen was 28 mei 2013.

¹¹ Er kan onder meer worden verwezen naar Plan C vzw. Plan C is het Vlaams transitienetwerk voor duurzaam materialenbeheer. Individuen, bedrijven, consumenten, kennisinstellingen, overheidsinstanties en maatschappelijke organisaties werken er samen aan een economie en maatschappij die op duurzame wijze omgaat met duurzame materialen. Plan C is één van de drie pijlers van het Vlaamse Materialenprogramma en één van de dertien

aan bod. De SERV is zich niettemin bewust van hun relevantie en potentialiteiten voor de vraag-gedreven aanpak van maatschappelijke uitdagingen.

Voor het onderzoek is een afbakening gebeurd wat betreft de ondersteuningsinstrumenten in vier categorieën: subsidies, faciliteiten, sensibilisering en ondersteuning door intermediairen. Deze opdeling omvat pragmatisch de belangrijkste Vlaamse steunmaatregelen voor samenwerking tussen bedrijven.

Het voorliggende advies is mede gebaseerd op de onderzoeksresultaten van het project van de Stichting Innovatie & Arbeid.

In bijlage is een ruime samenvatting opgenomen van het onderzoeksrapport, met op het einde een aanvulling met een alternatieve scoop wat betreft steunmaatregelen voor innovatie zoals gehanteerd in een internationale studie.

doorbraakprojecten van Vlaanderen in Actie. Plan C streeft daarbij naar radicale systeeminnovaties. De drie kern-activiteiten hiervoor zijn visievorming, het activeren van een lerend netwerk en het ondersteunen en versterken van transitie-experimenten. VITO, OVAM en de Vlaamse overheid zijn strategische partners. Experimenten zijn onder meer Symbiose dat een serviceplatform creëert voor de valorisatie van industriële grondstoffen en afvalstromen en iMade dat een platform is voor lokale productie op maat en waarbij de technologische revolutie van rapid manufacturing gekoppeld wordt aan een sociale en ecologische evolutie.

2. Advies

In dit advies onderstreept de SERV de relevantie van de ondersteuning van open innovatie. De SERV onderstreept dat (open) innoveren in de eerste plaats een verantwoordelijkheid blijft van ondernemingen en organisaties, zowel binnen de profit- als de social profitsector. De overheid kan evenwel de randvoorwaarden om te innoveren optimaliseren onder meer door te voorzien in een adequaat instrumentarium van sensibilisering, stimulering, facilitering en ondersteuning.

Hierna adviseert de SERV de Vlaamse overheid op welke wijze zij kan bijdragen in de promotie van open innovatie. De geformuleerde adviezen gelden daarbij zowel ten aanzien van de profit als de social profit organisaties. Beiden worden geconfronteerd met gelijklopende drempels ten aanzien van open innovatie. Waar nodig en relevant dient daarom open innovatie te worden gestimuleerd.

2.1. Relevantie van open innovatie

Sinds het begin van de 21ste eeuw kan bij meer ondernemingen, ook KMO's, een evolutie waargenomen worden van innovatie als een hoofdzakelijk intern proces binnen de onderneming naar innovatie als een meer interactief proces tussen ondernemingen en/of kennisinstellingen en dit zowel op regionaal als op internationaal niveau. Het open innovatiemodel gaat ervan uit dat ondernemingen zowel externe als interne ideeën en technologieën kunnen en moeten combineren met het oog op het vermarkten van de innovaties.

2.1.1. In het licht van slimme specialisatie

Slimme specialisatie is een nieuwe innovatieve strategie die de Europese Commissie promoot met het oog op regionale economische transformatie.

Slimme specialisatie houdt in dat een regio op basis van zijn eigen sterke punten en internationale specialisatie een beperkt aantal prioriteiten selecteert. Bij de implementatie van deze strategie wordt erover gewaakt dat de acties die worden ondersteund en gefinancierd, niet gefragmenteerd zijn en dat de middelen gericht worden op een beperkt aantal prioriteiten, namelijk diegene met het grootste ontwikkelingspotentieel. Door de complementariteit van de lokale innovatiesystemen te versterken wordt een grotere coherentie op Europees niveau bereikt. Om haar nieuwe beleidsbenadering ingang te doen vinden in Europa, heeft de Europese Commissie de ontwikkeling van regionale innovatiestrategieën voor slimme specialisatie als voorwaarde gesteld voor deelname aan de programma's van het regionaal beleid in de periode 2014-2020 (Europees cohesiebeleid).

In Vlaanderen staat sinds het begin van de huidige legislatuur de introductie en implementatie van een Nieuw Industrieel Beleid met stip op de politieke beleidsagenda genoteerd. Het nieuw industrieel beleid beoogt de vernieuwing van industriële activiteiten in Vlaanderen. Het volgt daarbij de strategie van een gericht clusterbeleid¹² op basis van slimme specialisaties die zowel inzetten op de economische troeven als op het innovatiepotentieel binnen Vlaanderen. Het gericht clusterbeleid dient het transformatief ondernemerschap centraal te stellen. Dit betekent dat

¹² Vlaamse regering, Conceptnota 'Een slimme specialisatiestrategie voor een gericht clusterbeleid', 8 maart 2013

het in de eerste plaats aan de ondernemers zelf de gelegenheid biedt samenwerkingsinitiatieven op te zetten met een potentieel comparatief voordeel voor de regio. Men spreekt in deze context van een 'entrepreneurial discovery proces'. De overheid mag het gericht clusterbeleid dus niet alleen top down benaderen en voldoende ruimte laten voor bottom-up initiatieven. Het Nieuw Industrieel Ondernemen veronderstelt dat ondernemingen - om de grote sociaaleconomische en maatschappelijke uitdagingen aan te gaan - over de grenzen van de klassieke sectoren heen in open innovatieclusters samenwerken met andere ondernemingen, kennisinstellingen, onderwijs, overheid, en andere stakeholders. Clusters veronderstellen met andere woorden een open samenwerking tussen verschillende partners. Industriële vernieuwing gesteund op de complementaire sterkte van verschillende deelnemers laat toe een sterke positie te bezetten op het internationale speelveld.

Vanuit dit gegeven is open innovatie cruciaal voor de operationalisering van de slimme specialisatiestrategie. Open innovatieclusters vormen een troef voor de transformatie van industriële activiteiten omdat zij door de juiste combinaties van kennis op een snelle wijze innovatieve en concrete oplossingen (met hoge toegevoegde waarde) kunnen bieden voor sociaaleconomische en maatschappelijke uitdagingen. Innoverende oplossingen situeren zich daarbij niet alleen op het gebied van producten, maar ook op dat van businessmodellen, marktbenadering, arbeidsorganisatorische aspecten, enz.

Het is voor de SERV evident dat werknemers in dergelijke open innovatieprocessen, zoals gedefinieerd in de situering van dit advies (zie punt 1), betrokken worden via geëigende structuren¹³ of desgevallend via ad hoc initiatieven¹⁴. Op die manier kan de wisselwerking tussen werknemers en werkgeversvertegenwoordigers over open innovatieprocessen worden gestimuleerd.

2.1.2. Voor de innovatief-economische slagkracht

Naast de strategische impact van open innovatie specifiek op de transformatie van de economie, zijn er andere effecten die de ondersteuning van open innovatie(-netwerken) verantwoorden. Uit het informatiedossier van de Stichting Innovatie & Arbeid blijkt dat open innovatie een positief effect heeft op de innovatief-economische slagkracht van ondernemingen en regio's.

De belangrijkste bevindingen betreffen volgende effecten¹⁵:

- Er bestaat een duidelijk statistisch significant verband tussen het hebben van samenwerkingsverbanden waar ook klassieke kenniscentra (hoge scholen, universiteiten, andere kennis- of onderzoekscentra) in zitten en het aantal types innovaties (technologie, product, proces, organisatie, personeelsbeleid) die doorgevoerd worden. Bedrijven met onder meer

¹³ Bij wijze van illustratie verwijst de SERV naar de innovatiedialoog. De innovatiedialoog kwam tot stand in het kader van het Interprofessioneel Akkoord 2007-2008. Concreet houdt dit in dat het management op de OR jaarlijks informatie verstrekt over het innovatiebeleid van de onderneming. Dit moet werknemers de mogelijkheid bieden om zich een duidelijk beeld te vormen van het innovatiebeleid van de onderneming en deel te nemen aan de ontwikkeling van een innovatiecultuur op basis van hun bekommernissen en ervaring. Uit een studie van HIVA blijkt dat de innovatiedialoog quasi in geen enkel ondernemingsraad aan bod komt (HIVA, transities en groene jobs, draft eindrapport versie januari 2012).

¹⁴ Als illustratie wordt verwezen naar de innovatiepremie. Via de innovatiepremie kan een werkgever een financiële vergoeding toekennen aan een werknemer die innovatie voorstelt met een reële waardetoevoeging voor het bedrijf. Deze financiële vergoeding wordt vrijgesteld van sociale zekerheidsbijdragen en is niet belastbaar als aan de voorwaarden wordt voldaan.

Deze maatregel werd verlengd tot eind 2014.

¹⁵ Zie hoofdstuk 1 Open innovatie in: Stichting Innovatie & Arbeid, Informatiedossier, Steuninstrumentarium voor open innovatie in bedrijven in Vlaanderen, 27 juni 2013

samenwerkingsverbanden met klassieke kenniscentra voeren meer types innovatie door dan bedrijven zonder deze contacten, terwijl bedrijven met enkel samenwerking met andere dan klassieke kenniscentra op hun beurt weer meer types innovatie realiseren dan bedrijven zonder samenwerkingsverbanden.

- Hoe meer kennisbronnen worden gebruikt en hoe meer externe samenwerking, hoe meer innovatie en hoe meer types van innovatie worden toegepast. Hoe groter de bedrijven, hoe meer gebruik gemaakt wordt van interne en externe kennisbronnen.
- Spillovers of oversijpelingeffecten van innovaties vinden plaats wanneer een innovatie geproduceerd door één bedrijf de productiviteit van een ander bedrijf verhoogt. Spillovers en samenwerkingsakkoorden zijn twee nauw verbonden fenomenen omdat door de samenwerkingsovereenkomst de spillover gemakkelijker concreet gevaloriseerd wordt.
- Open innovatie heeft een positieve invloed op de performantie van de R&D-afdeling.
- Samenwerking beïnvloedt ook op een positieve wijze de technologische performantie van Europese regio's.
- De aard (dimensie) van open innovatie heeft een invloed op de innovatieve prestaties van bedrijven, gerekend in patenten of in turnover van de innovatie.
- Open innovatie heeft een andere invloed in grote dan in kleine bedrijven. Open innovatie heeft in kleine bedrijven een reële maar beperktere impact op de introductie van nieuwe producten of diensten, maar een grotere impact op turnover als gevolg van de innovatie.

Naast het strategisch belang en de effecten van open innovatie zijn er ook intrinsieke argumenten die pleiten voor de (financiële) ondersteuning van open innovatie. In een recente studie¹⁶ maakten Spithoven, Teirlinck, & Frantzen een analyse van beschikbare CIS-data (CIS3 en CIS4) met de volgende onderzoeksvragen:

- Ondersteunen publieke fondsen voor innovatie onderzoekssamenwerking tussen bedrijven en is er daarbij een verschil tussen samenwerking onderling en samenwerking met kenniscentra?
- Zijn er verschillen naargelang de bron van financiering (Europees, nationaal, regionaal), hoe kunnen die verklaard worden en bepalen zij eventueel de partnerkeuze?

Het onderzoek levert uitgesproken resultaten¹⁷:

- Er is een significante positieve invloed op beide vormen van onderzoekssamenwerking en de invloed is significant groter in het geval van samenwerking met onderzoeksinstellingen.

¹⁶ Spithoven, A., Teirlinck, P., & Frantzen, D., Managing open innovation. Connecting the firm to External Knowledge. Edward Elgar Publishing Limited, 2012

¹⁷ Cijfermatig:
Uit de analyse van de CIS-enquêtes in het Vlaams indicatorenboek 2011 (Debackere, K. (2011). Vlaams indicatorenboek 2011. Vlaamse overheid) blijkt dat bedrijven steeds meer gaan samenwerken met andere organisaties voor hun innovatieactiviteiten. Dit wijst op een toenemend belang van de betrokkenheid van externe actoren bij de innovatie in bedrijven. Uit het indicatorenboek 2011 blijkt dat in 23% van de bedrijven bij verbetering van producten dit gebeurde in samenwerking met andere bedrijven. Voor procesinnovatie is dit bij 32% van de innovatieve bedrijven het geval. Voor beide aspecten van innovatie geldt dat meer kleine bedrijven dit in samenwerking doen dan de grote bedrijven. Vooral dus voor KMO's zijn samenwerkingsverband bij innovatie van belang.
Het indicatorenboek 2011 leert ook dat van de Vlaamse bedrijven die aan product- en/of procesinnovatie deden, gemiddeld 12% van de bedrijven financiële steun van de regionale overheid kreeg, 7% kreeg financiering van de Belgische overheid, 3% en 2% kreeg respectievelijk de steun van de EU of van het Europees kaderprogramma.
Op vraag van de SERV analyseerde ECOOM de antwoorden op de CIS2011-vragenlijst op het punt in welke mate steun samengaat met samenwerking tussen bedrijven. Op basis van antwoorden van 422 respondenten blijkt dat 57% van de bedrijven die in de periode 2008-2010 overheidssteun kregen voor product- of procesinnovatie, deze steun kregen voor innovatie-activiteiten waarbij ze betrokken waren in een samenwerkingsverband.

- In België heeft het regionaal niveau de grootste impact met innovatiesubsidies, en dit op beide vormen van onderzoekssamenwerking. Het federaal niveau - voor wat het stimuleren van onderzoekscoöperatie betreft - ondersteunt vooral samenwerking tussen bedrijven¹⁸. Regionale programma's ondersteunen meer expliciet beide types van samenwerking, met een voorkeur voor publiek-private samenwerking. Het doel is om coöperatieve onderzoeksnetwerken te stimuleren om kennis uit te wisselen, net zoals ook Europese programma's dit doen voor specifieke domeinen.

Tot slot toont onderzoek aan dat KMO's meer en meer bij open innovatie betrokken worden. Ook dit is een bijkomend argument om de overheidsondersteuning voor open innovatie te intensifiëren. Hierna wordt hierop dieper ingegaan.

¹⁸ Het gaat om specifieke partnerschappen tussen bedrijven in bepaalde activiteitsdomeinen waar uitwisseling van (strategische) kennis een wederzijds voordeel geeft. Federale onderzoeksondersteuning volgt een top-down logica: zij stimuleren onderzoek in een bepaald domein zoals bijvoorbeeld lucht- en ruimtevaart.

2.2. Beleidsmaatregelen

De SERV vindt het positief dat het Vlaamse ondersteuningsinstrumentarium zowel de klassieke vormen van technologisch onderzoek & ontwikkeling en innovatie als open innovatie viseert. Daarnaast herinnert de SERV er aan dat de overheid naast het financieel-economische instrumentarium nog andere instrumenten kan inzetten om open innovatie te stimuleren (zie punt 1 “Situering” pg. 7).

De SERV is van oordeel dat het mobiliseren van samenwerking en krachtenbundelingen vanuit zowel bedrijfsleven als kennisinstellingen essentiële succesvoorwaarden zijn voor het innovatiebeleid. Voor een meer gerichte ondersteuning van zowel de klassieke vormen van technologische O&O als van open innovatie vraagt de SERV dat onderzocht wordt hoe de middelen voor open innovatie zich momenteel verhouden tot de klassieke ondersteuning.

Onderstaand SERV-advies over het Vlaams steuninstrumentarium voor open innovatie tussen bedrijven bouwt verder op – en beklemtoont nogmaals het belang van – voorgaande adviezen in verband met ondersteuning door de overheid van innovatie en open innovatie met kennisinstellingen.

Het advies bevat naast voorstellen voor een generieke aanpak ook specifieke voorstellen voor ondersteuning van KMO's en social profitorganisaties bij open innovatie. Voorafgaandelijk wordt de gelijklopendheid met de aanpak van de samenwerking bedrijven-kenniscentra onderstreept.

2.2.1. Aansluiten bij de aanpak samenwerking bedrijven-kenniscentra

In vermeld advies¹⁹ over de samenwerking tussen kenniscentra en bedrijven bij technologische innovatie werd vastgesteld dat er nog tal van drempels overeind blijven die de ontwikkeling van een echte samenwerkingscultuur tussen bedrijven en kenniscentra belemmeren.

De kern van het probleem is dat de grote diversiteit aan bedrijven en kenniscentra een juiste match tussen de behoeften van bedrijven en het aanbod van kenniscentra bemoeilijkt. Er worden vier domeinen onderscheiden waarop zich een kloof of een tegenstelling van belangen kan voordoen: kennis, cultuur, financiën en intellectuele eigendomsrechten.

- Er is een kenniskloof door een verschil in kennisniveau of verschil in kennisinformatieniveau. Zo hebben bijvoorbeeld kleine onderzoeksgroepen aan hogescholen het moeilijk om alle technologische ontwikkelingen op te volgen.
- Er is een cultuurskloof. Heel wat ondernemingen vragen oplossingen op korte termijn. Kenniscentra hebben een andere focus, zeker bij niet-gericht onderzoek waar timing en planning over veel langere termijn lopen.
- Er zijn financiële obstakels onder meer door de wijze waarop onderzoeksprojecten van kenniscentra en hun samenwerking met ondernemingen gefinancierd worden. De bereidheid van ondernemingen om (contract)onderzoek mede te financieren is sterk gebonden door de inschatting van de kans op het realiseren van de beoogde onderzoeksresultaten.

¹⁹ SERV, Advies Samenwerking tussen kenniscentra en bedrijven bij technologische innovatie, 16 november 2011

- Tenslotte kunnen IP-overeenkomsten of patenten een samenwerking ondersteunen, maar alleen als er een wederzijds vertrouwen is²⁰. De mogelijkheden om rechten te regelen via een overeenkomst, worden weinig benut.

Uitgaande van deze vaststellingen heeft de SERV in vermeld advies actielijnen geformuleerd die gericht zijn op vier cruciale elementen:

- actielijnen die focussen op de *bewustwording* van het belang van samenwerking;
- actielijnen die beogen de *relevante kennis* in Vlaanderen toegankelijk te maken voor ondernemingen en onderzoekers, waarbij de transparantie van intermediaire structuren centraal staat;
- actielijnen die betrekking hebben op de *financiële ondersteuningsinstrumenten*;
- aandacht voor het hanteren van een *breed concept van innovatie* bij de kennistransfer-inspanningen.

Het recente informatiedossier van de Stichting Innovatie & Arbeid bevestigt in grote lijnen de bevindingen over de drempels en hefbomen wat betreft de samenwerking tussen bedrijven en kenniscentra.

De aanbevelingen die de SERV heeft geformuleerd wat betreft samenwerking bedrijfsleven-kenniscentra, zijn onverminderd van kracht voor de samenwerking tussen bedrijven.

Daarnaast wenst de SERV extra aandacht te vragen voor een aanpak, zowel generiek als meer specifiek gericht op de KMO's en social profitondernemingen.

2.2.2. Generieke aanpak

2.2.2.1. Inleiding

Zowel het eerste als het tweede rapport Soete²¹ stellen dat het innovatielandschap gefragmenteerd overkomt. Het gebrek aan transparantie en de onvoldoende bekendheid bij de gebruikers ontmoedigt de aanvragen en de deelname²².

Daarnaast is er de vaststelling dat Vlaamse KMO's onvoldoende deelnemen aan Europese onderzoeksprogramma's. De Europese beleidskaders en bijhorende middelen vormen nochtans een belangrijke additionele bron.

De SERV pleit daarom voor een aantal generieke maatregelen gericht enerzijds op de bevordering van de transparantie en coherentie van het steuninstrumentarium alsmede het vergroten van

²⁰ Intellectuele eigendom en patenten worden als een drempel ervaren in plaats van een hulp als er bij de samenwerking tussen kenniscentra en bedrijven een gebrek aan kennis en vertrouwen is.

²¹ Eindrapport Expertgroep voor de doorlichting van het Vlaams innovatie-instrumentarium, november 2007; Expertgroep voor de doorlichting van het Vlaams innovatie-instrumentarium, april 2012

²² "Meer dan in andere Europese landen kenmerkt zich het Vlaams wetenschaps- en innovatiebeleid door een organische groei, waarbij opeenvolgende legislaturen, schuivende bevoegdheden en projectfinanciering hebben geleid tot nieuwe initiatieven, instrumenten, projecten, soms zelfs structuren, en tot nieuwe strategische visies en keuzes. ... Het resultaat is dan ook dat Vlaanderen wellicht meer dan andere landen/regio's in Europa gekenmerkt wordt door een complex, gefragmenteerd en gediversifieerd landschap met heel wat geïnstitutionaliseerde aanbodgedreven initiatieven, waarbij het aantal gesubsidieerde actoren, instrumenten en/of kanalen sinds 2007 verder is toegenomen. Het landschap is m.a.w. niet vereenvoudigd maar eerder nog complexer geworden."

de bekendheid ervan, en anderzijds op een goede afstemming tussen het Europees en het Vlaamse instrumentarium.

2.2.2.2. Nood aan transparantie en coherentie

In het instrumentarium zelf

Uit het informatiedossier van de Stichting blijkt dat – rechtstreeks of onrechtstreeks - vijf beleidsstructuren van dichtbij²³ instaan voor de ondersteuning van open innovatie – het departement EWI, het IWT, het Agentschap Ondernemen, PMV en de Herculesstichting – en dat het steuninstrumentarium naar de aard van ondersteuning in vier categorieën – subsidies (of andere vormen van financiële ondersteuning), faciliteiten, sensibilisering en intermediairen - kan gerubriceerd worden²⁴.

In lijn met de complexiteit van het innovatielandschap en het bijhorend innovatie-instrumentarium is ook het steuninstrumentarium voor open innovatie geen transparant repertoire. De instrumenten zitten verspreid over verschillende beleidsstructuren²⁵ en bovendien bestaat er geen 'exclusieve' één op één relatie tussen instrumenten en structuren omdat de beleidsstructuren op het terrein samenwerken rond de verschillende beleidsinstrumenten. Dit is zeker nuttig, maar komt de transparantie niet ten goede.

Conform recente adviezen²⁶ pleit de SERV voor meer transparantie, stroomlijning en coherentie in de steuninstrumenten. Transparantie in de instrumenten verhoogt ook de transparantie in de gelieerde middelen. Coherentie daarenboven bevordert de transparantie en draagt bij tot een accurate allocatie van de steunverlening - in het bijzonder ten aanzien van de grote groep van kleinere bedrijven - en een verhoogde slagkracht van de instrumenten in termen van schaalgrootte, kritische massa, bundeling van knowhow en kennis, enz.

Inzake de betrokkenheid van de ondernemingen bij de onderscheiden instrumenten

Niet alleen het instrumentarium zelf is voor de ondernemingen onvoldoende transparant, de wijze waarop ze bij de onderscheiden instrumenten worden betrokken, is dat evenzeer.

Zo zijn bedrijven soms enkel klankbord, soms participant of gebruiker. Kennisdelen en vooral fungeren als klankbord is veelal een eerste stap in de wereld van open innovatie. Wanneer bedrijven financieel participeren is er een grotere betrokkenheid. In voorzichtige termen kunnen we stellen dat de participatie van bedrijven het grootst is in VIS-projecten, landbouwprojecten, ICON, TINA. Het valoriseren van de spillovers – eventueel spin-off – is enkel (relatief) verplicht bij

²³ Andere structuren zoals bijvoorbeeld het onderwijs dragen eerder indirect bij aan de ondersteuning van open innovatie door middel van opleidingen ondernemerschap en het opzetten van samenwerkingsprojecten met en tussen bedrijven.

²⁴ Zie bijlage voor een overzicht.

²⁵ In de bijlage vindt u een matrix met de structuren en de maatregelen, waarbij voor elke ondersteuningsmaatregel de hoofdverantwoordelijke (structuur) is aangeduid.

²⁶ SERV, Advies over een flankerend beleid voor een duurzame, toekomstgerichte industrie, 15 september 2010; SERV, Advies over doorgroei van ondernemingen met behoud van hun beslissingscentrum in Vlaanderen, 15 februari 2012

TETRA, VIS en Landbouwprojecten. Bij SBO²⁷, TETRA-open-netwerk en O&O wordt dit enkel aangemoedigd maar niet meegenomen in de evaluatie van een project.

Tabel 1 Projecten en samenwerkingsmodaliteiten voor open innovatie

	Aanvraag project	Uitvoering project		Spin-off & spillover
	<i>gezamenlijke aanvraag</i>	<i>gebruikersgroep klankbordgroep</i>	<i>participanten uitvoerders</i>	<i>gebruik & disseminatie resultaten</i>
Samenwerking verplicht	TETRA VIS Landbouwprojecten ICON TINA	TETRA SBO VIS	VIS Landbouwprojecten ICON TINA	TETRA-partners VIS Landbouwprojecten
Samenwerking aangemoedigd	SBO O&O	O&O Herculesfonds	SBO TETRA O&O Herculesfonds	SBO TETRA-open-netwerk O&O

Bron: Stichting Innovatie & Arbeid

2.2.2.3. Kenbaarheid en promotie

Onvoldoende transparantie in het steuninstrumentarium en in de wijze van betrokkenheid bij de onderscheiden steuninstrumenten schrikt KMO's af en is nefast voor beloftevolle samenwerkingsprojecten.

In lijn met zijn advies over samenwerking tussen kenniscentra en bedrijven²⁸ van 16 november 2011 meent de SERV dat het tot het takenpakket van de intermediaire organisaties, in het bijzonder provinciale innovatiecentra, behoort om bekendheid te geven aan financieringsmogelijkheden voor samenwerkingsprojecten. Het is belangrijk dat intermediaire organisaties die instaan voor toeleiding en de vertaalslag, ook informatie overbrengen naar de bedrijven (en de kenniscentra) wat betreft subsidiëeringsmechanismen. Het gaat hierbij zowel om het Vlaamse, Belgische als Europese subsidielandschap.

2.2.2.4. De internationale dimensie

De internationale dimensie van open innovatie betreft volgens de SERV twee dimensies:

- enerzijds een sterkere deelname aan Europese (en internationale) onderzoeksprojecten;

²⁷ Bij SBO-projecten wordt samenwerking reeds aangemoedigd bij de aanvraag van een project. Samenwerking is m.a.w. niet verplicht (behalve voor bepaalde actoren zoals de SOC's en de Vlaamse hogescholen) maar het wordt wel sterk aanbevolen met het oog op goedkeuring van het aanvraagdossier. De aanvraag moet niet (noodzakelijk) samen gebeuren maar er wordt een gezamenlijke intentie verwacht die schriftelijk moet worden vastgelegd in een engagementsverklaring. Meer info : <http://www.iwt.be/subsidies/sbo/documenten>

²⁸ SERV, Advies over samenwerking tussen kenniscentra en bedrijven bij technologische innovatie, 16 november 2011

■ anderzijds een complementair en optimaal gebruik van het Europees instrumentarium²⁹.

Door Europese en internationale onderzoekssamenwerking krijgen Vlaamse ondernemingen gemakkelijker toegang tot de internationale en Europese markt, worden internationale netwerken uitgebouwd, belangrijke kennis-spillovers gegenereerd en kunnen de risico's verbonden aan onderzoeksprojecten beter gespreid worden.

Uit een tussentijds rapport³⁰ blijkt dat de Vlaamse bedrijven, vooral KMO's, nog altijd (te) beperkt participeren in het Zevende Kaderprogramma voor Onderzoek en Technologische Ontwikkeling (7KP). Dit blijkt onder meer uit de zwakke Vlaamse deelname aan het 7KP-deelprogramma "Onderzoek ten voordele van KMO's": 5% van de Vlaamse deelnames en 1,7% van de toelage die naar Vlaanderen stroomt betreft KMO's. In tegenstelling tot het EU-gemiddelde kent Vlaanderen geen toename van de relatieve bedrijfsdeelname in 7KP ten opzichte van 6KP.

De geringe deelname van Vlaamse ondernemingen aan Europese onderzoeksprogramma's is een euvel sinds jaren. De SERV dringt aan op doorgedreven sensibiliseringsinspanningen ten einde de deelname van ondernemingen, in het bijzonder KMO's, in Europese programma's te versterken. Meer algemeen pleit de SERV ervoor dat in de opbouw van het Vlaams beleidssysteem een grotere internationale dimensie in het instrumentarium en de beleidsstrategie wordt ingebouwd. Internationalisering moet daarbij in een horizontale dimensie bekeken worden en in alle agentschappen (niet alleen FIT) aan bod komen. Het innovatiebeleid wordt op die manier een onderdeel van de bredere internationaliseringsstrategie.

De financiële en economische crisis dwong de Europese Commissie ertoe om de Europa 2020-groeistrategie te ontwikkelen als opvolger van de Lissabon-strategie. Slimme groei vormt één van de prioriteiten van deze strategie en doelt op een economie die steunt op kennis en innovatie. Een belangrijke hoeksteen van de transformatieagenda vormt een nieuw industrieel beleid samen met de verdere uitbouw van een innovatie-unie. Hiervoor worden nieuwe beleidsconcepten en –instrumenten zoals innovatiepartnerschappen en slimme specialisatie naar voor geschoven.

Zoals hiervoor reeds vermeld vormt slimme specialisatie een nieuw economisch concept dat de Europese Commissie heeft ontwikkeld om de lidstaten en de regio's ertoe aan te zetten hun innovatiestrategieën veel meer te focussen op eigen sterkten door de complementariteit van de lokale innovatiesystemen te versterken. Om de hefboomwerking van slimme specialisatie te maximaliseren heeft de Europese Commissie de slimme specialisatie centraal gesteld in het nieuwe cohesiebeleid voor regionale ontwikkeling en Horizon 2020.

Door slimme specialisatie als leitmotiv te hanteren worden er zo veel als mogelijk afstemming en coherentie betracht in de Europese middelen en instrumenten en wordt complementariteit tussen de nationale/regionale strategieën nagestreefd. Om dit te kunnen realiseren, moet naar beleids-synergieën worden gezocht, onder meer voor financiering van transformatie door innovatie.

In het kader hiervan dringt de SERV erop aan dat de Vlaamse regering complementair en optimaal gebruik maakt van het Europees instrumentarium in de Europese programma's (Cohesiebeleid, Horizon 2020, COSME...) zodat additionele middelen kunnen worden ingezet om de operationalisering van het gericht clusterbeleid in Vlaanderen te realiseren. Een nadere toelichting over een aantal Europese programma's is opgenomen in bijlage 1 bij dit advies.

²⁹ Bijlage 8 van het informatiedossier over steunmaatregelen schetst de Europese programma's.

³⁰ EWI, Vlaamse deelname aan het Europese Zevende Kaderprogramma voor Onderzoek en Technologische Ontwikkeling (2007-2013), een tussentijdse analyse, 2012

De relevantie van open innovatie in het licht van slimme specialisaties werd hiervoor aangetoond (cf. 2.1.1.).

2.2.3. Specifieke aanpak KMO's en social profit organisaties

2.2.3.1. Inleiding

Vlaanderen beschikt over een groot aantal KMO's³¹ die innoverende activiteiten ontwikkelen of nieuwe producten op de markt introduceert. Gelet op het strategisch belang van innovatie voor de competitiviteit van de bedrijven, blijft het stimuleren van innovatie bij KMO's een belangrijk aandachtspunt.

Recent onderzoek toont bovendien aan dat de samenwerkingscultuur bij KMO's³² een opgang maakt.

Niettemin worden KMO's met drempels geconfronteerd die de ontwikkeling van een echte samenwerkingscultuur belemmeren. Social profitorganisaties ondervinden gelijklopende drempels bij het aangaan van samenwerkingsverbanden.

De SERV schuift voor de KMO's en de social profitorganisaties een aantal specifieke maatregelen naar voor. Zij hebben tot doel een aantal randvoorwaarden voor open innovatie te optimaliseren door het verzekeren van een laagdrempelige toegang tot de steuninstrumenten, het beklemtonen van het belang van de rol van de intermediairen, in het bijzonder de provinciale innovatiecentra hierbij, en het organiseren van een duidelijke informatie- en communicatiestroom over intellectuele eigendomsrechten.

2.2.3.2. KMO's en toenemende open innovatie

De meeste onderzoeken en studies focusten tot voor kort vooral op hoogtechnologische multinationale ondernemingen, ervan uitgaande dat open innovatie hoofdzakelijk een aangelegenheid was van grote ondernemingen.

Recent onderzoek³³ bracht hierin verandering en brengt aan het licht dat ook KMO's meer en meer betrokken raken bij open innovatie en diverse praktijken van open innovatie toepassen. Het is van groot belang om KMO's te stimuleren aan open innovatieprocessen deel te nemen, ook in partnerschap met grote ondernemingen, omdat dit enerzijds de innovatiebasis verbreed en versterkt en anderzijds de verankering van die grote bedrijven in de hand werkt.

³¹ Uit de CIS 2011-enquête blijkt dat 53% van de Vlaamse ondernemingen innovatief is, dit voor de periode 2008-2010. Van de middelgrote ondernemingen en de kleine ondernemingen is 75% respectievelijk 46% innovatief, ECOOM, Vlaams Indicatorenboek 2013

³² De CIS 2009 en 2011-enquêtes vermelden volgende percentages van innovatieve KMO's met samenwerkingsverbanden : 37% versus 38% voor kleine ondernemingen en 46% versus 55% voor middelgrote ondernemingen, ECOOM, Vlaams Indicatorenboek 2011 en 2013

³³ Pooran Wynarczyk and Panagiotis Piperopoulos, Newcastle University, UK, Maura Mcadam, Queens University Belfast, UK, Open innovation in small and medium-sized enterprises: an overview, International Small Business Journal, 13 januari 2013; Spithoven, A., Vanhaverbeke, W., & Roijackers, N., Open innovation Practices in SMEs and Large Enterprises. Small Business Economics, blz. 35; van de Vrande, V., de Jong, J.P.J., Vanhaverbeke, W., de Rochemont, M., Open innavtion in SMEs: Trends, motives and management challenges, Science Direct Technovation, 29, blz. 423-437, 2009; de Jong, J.P.J., Meer Open Innovatie, Praktijk, ontwikkelingen, motieven en knelpunten in het MKB, EIM, juni 2006; IWT, Durinck, E., Jans, G. en Steurs, G., Impact van de IWT-bedrijfssteun bij de Vlaamse ondernemingen, verslag van de studie uitgevoerd door Idea Consult, februari 2012.

Open innovatie is daarbij voor KMO's nog belangrijker dan voor grote bedrijven. KMO's hebben minder middelen om intern kennis, onderzoek en eigendomsbescherming op te bouwen en zijn daarom meer afhankelijk van externe bronnen en samenwerking. Binnen de groep van KMO's zijn de middelgrote ondernemingen gemiddeld meer actief bezig met open innovatie dan de kleine ondernemingen. Marktmotieven zoals inspelen op consumentenvoorkeuren en competitie-motieven zijn belangrijke drijfveren voor KMO's.

Tabel 2 Samenwerkingsverbanden naar bedrijfsgrootte

Lopende samenwerkingsverbanden en strategische partner-schappen		Gewogen cijfers (N=2250)
Hogescholen of universiteiten		
Sign. p<.000, Cramers' V = .282		Tot. 15,3%
	1-9 wn	12,4%
	10-49 wn	23,3%
	50-199 wn	29,7%
	200+ wn	47,6%
Kennis- of onderzoekscentra, competentiepolen, sectorclus-ters of overheidscentra		
Sign. p<.000, Cramers' V = .271		Tot. 17,2%
	1-9 wn	13,0%
	10-49 wn	30,5%
	50-199 wn	36,3%
	200+ wn	42,9%
Consultants of bedrijfsadviseurs		
Sign. p<.000, Cramers' V = .341		Tot. 25,3%
	1-9 wn	20,5%
	10-49 wn	38,8%
	50-199 wn	51,1%
	200+ wn	66,7%
Andere bedrijven		
Sign. p<.000, Cramers' V = .192		Tot. 27,4%
	1-9 wn	25,3%
	10-49 wn	30,7%
	50-199 wn	47,3%
	200+ wn	52,4%
Leveranciers		
Sign. p<.000, Cramers' V = .139		Tot. 48,2%
	1-9 wn	45,9%
	10-49 wn	54,5%
	50-199 wn	60,4%
	200+ wn	66,7%

Bron: Stichting Innovatie & Arbeid³⁴

In bovenstaande tabel wordt nagegaan of de soorten samenwerkingsverbanden verschillen naar bedrijfsgrootte. Alle samenwerkingsverbanden komen meer voor in grote dan in kleine bedrijven en organisaties. De relatie is proportioneel: hoe groter het bedrijf hoe meer samenwerkingsver-banden.

³⁴ Stichting Innovatie & Arbeid. Themadossier IOA Kennisbronnen en samenwerking bij innovatie. Brussel: SERV/Stichting Innovatie & Arbeid, 2011

De SERV vindt het positief dat de Vlaamse regering een aantal initiatieven heeft ondernomen om de KMO's nauwer te betrekken bij open innovatie. In de plenaire vergadering van het Vlaams Parlement d.d. 6 maart 2013³⁵ worden deze initiatieven door de bevoegde minister beschreven:

- *“In alle beheersovereenkomsten die zijn afgesloten met bijvoorbeeld het Interuniversitair Micro-elektronica Centrum (Imec), de Vrije Universiteit Brussel en met de lichte structuren, zijn duidelijk becijferbare doelstellingen ingeschreven die ervoor moeten zorgen dat de kennis die zij ontwikkelen, wordt overgedragen aan KMO's. Ze moeten initiatieven nemen om contacten te leggen met KMO's.*
- *We moeten ook iets doen aan de motivatie, het bewustzijn en de kennis bij de KMO's zelf. Ik heb middelen vrijgemaakt om opleidingen voor KMO's te organiseren. Hoe werkt innovatie? Wat kan het voor uw bedrijf betekenen? Hoe pak je het aan? Welke instrumenten zijn er? Hoe werkt het IWT? We willen 10.000 KMO's betrekken om hen dichterbij het landschap te brengen. Op dit moment zijn we bezig om met de innovatiecentra en Flanders DC en de werkgeversorganisaties de opleidingen te organiseren.*
- *Ik heb aan het IWT de opdracht gegeven om een studie naar de spillovereffecten te doen. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat als we aan grote ondernemingen innovatiesteun geven, ook kleinere bedrijven – klanten, toeleveranciers – mee worden betrokken in het systeem? Op basis van die studies ga ik zeker aanpassingen voorstellen aan de manier waarop we steun overleveren.*
- *Er is nog een initiatief opgestart: de innovatieopvolgers³⁶. Niet ieder bedrijf moet iets nieuws uitvinden. Er zijn ook bedrijven nodig die nieuwe ideeën kunnen implementeren.”*

2.2.3.3. Randvoorwaarden open innovatie

Om open innovatie bij KMO's en social profit organisaties (nog meer) te stimuleren, dienen er volgens de SERV een aantal randvoorwaarden vervuld te worden. Het verzekeren van een laagdrempelige toegang, de rol van intermediairen, in het bijzonder de provinciale innovatiecentra hierbij en een duidelijke informatie en communicatie over intellectuele eigendomsrechten zijn cruciale factoren. Tot slot vraagt de SERV meer aandacht voor spillovereffecten.

Laagdrempeligheid

De SERV pleit voor laagdrempelige procedures in de diverse steuninstrumenten. KMO's en social profit organisaties beschikken vaak niet over de tijd en de middelen om de procedurele omkadering op een doelmatige wijze te doorgronden. Er zijn niet alleen veel instrumenten, de instrumenten worden vaak ook als ingewikkeld ervaren, zodat de brug naar innovatieondersteuning vaak nog te ver is. De complexiteit van de subsidiedossiers schrikt innovatie-initiatieven af. De

³⁵ Vlaams Parlement, Handelingen plenaire vergadering 6 maart 2013, actuele vragen van de heren Lode Vereeck, Matthias Diependaele en Robrecht Bothuyne tot mevrouw Ingrid Lieten, viceminister-president van de Vlaamse regering en Vlaams minister van Innovatie, Overheidsinvesteringen, Media en Armoedebestrijding

³⁶ Op 17 mei 2013 werd een pilootoproep gelanceerd voor projectaanvragen in het kader van VIS-trajecten voor innovatievolgers. De IWT-handleiding omschrijft innovatievolgers als “bedrijven die niet proactief bezig zijn met innovatie, die zelf geen nieuwe dingen ontwikkelen, maar ze wel implementeren of gebruiken. Dit is een grote groep, en economisch gezien, een belangrijke groep; de impact van een (beperkte) innovatie kan zeer groot zijn. Deze bedrijven moeten soms nog bewust gemaakt worden van het belang van innovatie en moeten overtuigd worden dat innovatie zinvol is voor hun onderneming. De doelstelling van een VIS-traject voor innovatievolgers is het versnellen van de doorstroming van innovatie naar de markt door het aanreiken van bruikbare innovaties, technologieën of kennis over recente producten, processen of diensten en het ondersteunen van de eerste implementatiestappen hiervan.” De uiterste indieningsdatum is 9 september 2013.

planlast bij het indienen en uitvoeren van dossiers - de tijd die aan administratieve plichtplegingen verloren gaat - staat te weinig in verhouding met de omvang van het project of de 'productieve' tijd.

Adequate operationele kaders met duidelijke definities en omschrijvingen van begrippen en concepten, eenvoudige en transparante beoordelingskaders van de steunaanvragen met heldere criteria, rechtszekere procedures voor de hele doorlooptijd van een steundossier en een klantvriendelijke ondersteuning en begeleiding bevorderen de toegankelijkheid en laagdrempeligheid van de steunmaatregel en beperken de administratieve afwikkeling van de steunaanvraag voor de indiener tot een minimum.

De SERV vindt het positief dat de Vlaamse regering initiatieven heeft genomen om bijvoorbeeld de IWT-bedrijfssteun (O&O-bedrijfsprojecten, KMO-innovatieprojecten, KMO-haalbaarheidsstudies) te hervormen. Als zodanig kunnen de steunaanvragen van KMO's worden vergemakkelijkt en de bijhorende bureaucratie verminderd. Zoals aangegeven in de plenaire vergadering van 6 maart 2013³⁷ wijst een meting van de klanttevredenheid op een gunstig effect van de aanpassingen, maar opvolging en evaluatie blijven in dat opzicht een permanente opdracht. De SERV pleit ervoor dat onderzoek wordt gevoerd naar de verschillende aspecten en modaliteiten verbonden aan de administratieve formaliteiten voor het indienen van een subsidieaanvraag in de diverse steuninstrumenten. Dit onderzoek kan een uitgelezen basis vormen waarop, uitgaande van een nulmeting, een periodieke monitoring van nieuwe of wijzigende formaliteiten van bestaande en/of nieuwe initiatieven kan gestoeld worden.

Klantgerichte subsidiedossiers blijven van groot belang om ook kleine bedrijven mee te krijgen in innovatieprojecten.

Het belang van intermediairen

In zijn advies van 16 november 2011 heeft de SERV onderstreept dat de (publieke en private) intermediaire organisaties, in het bijzonder de provinciale innovatiecentra, een centrale rol hebben in de vertaalslag van de onderzoeksvragen en de verdere doorverwijzing van ondernemingen. Naast technische kennis hebben deze intermediaire structuren netwerk talenten om kenniscentra en bedrijven samen te brengen. Transparantie in de intermediaire structuren vormt een conditio sine qua non opdat, voor de onderneming of de "front office" op zoek naar een antwoord op een kennisvraag, ook op dit niveau geen onduidelijkheid zou ontstaan wie welke rol speelt in het kennisinformatielandschap.

De SERV herhaalt in dit advies zijn pleidooi voor transparantie in de organisatie en werking van de intermediaire structuur. Dit veronderstelt uiteraard een klaar zicht op de diverse organisaties met omschrijving van hun profiel en dienstenportfolio, de doelgroepen, het instrumentarium en de voorziene activiteiten. Transparantie wordt ook bevorderd door een efficiënte coördinatie van de Vlaamse innovatie-intermediaren om een zo groot mogelijk innovatiestimulerings effect bij de Vlaamse bedrijven, in het bijzonder de KMO's, en de social profit organisaties te bereiken. Op die manier wordt een verfijnd gestructureerd netwerk uitgebouwd dat erin slaagt op het juiste moment, de juiste dienst op de juiste manier door de juiste innovatie-actor aan de onderneming aan te bieden.

³⁷ Handelingen Plenaire vergadering 6 maart 2013, actuele vragen van de heren Lode Vereeck, Matthias Diependaele en Robrecht Bothuyne tot mevrouw Ingrid Lieten, viceminister-president en Vlaams minister van Innovatie, Overheidsinvesteringen, Media en Armoedebestrijding

Voor kleine bedrijven is het niet altijd gemakkelijk om ‘kennis’ uit een open innovatie te valoriseren, laat staan in contracten vast te leggen. Zeker wanneer kleine bedrijven tegenover grote of internationale organisaties komen te staan is er een kennis- en ervaringskloof op het vlak van het afsluiten van contracten³⁸. Voor open, maar zeker voor gesloten consortia zijn weinig modelcontracten voorhanden, idem wat betreft de non-disclosure agreement (NDA)³⁹.

De SERV vraagt dat de overheid via haar diensten de kennis die op dit moment verspreid zit over diverse innovatie ondersteunende organisaties (ondermeer de Technology Transfer Offices en de Industriële Onderzoeksfondsen) samenbrengt om modelcontracten en model NDAs of templates op te stellen. De kennis hieromtrent bundelen is zeker een belangrijke basis om open innovatie te ondersteunen. Voorbeelden van contracten en NDAs zorgen ook voor vertrouwen tussen de partners. De templates van het Europees innovatieprogramma (FP7) kunnen als voorbeeld fungeren.

De rol van de provinciale innovatiecentra

Uit het Rapport Soete 2 en onderzoek⁴⁰ in opdracht van het IWT blijkt dat de innovatiecentra een belangrijke toegevoegde waarde hebben in het toeleiden en begeleiden van KMO's, in het bijzonder kleine ondernemingen, bij hun steunaanvragen en daardoor indirect een impact hebben op de valorisatie van innovatie. De innovatiecentra worden als centrale speler van het Vlaams Innovatie Netwerk beschouwd. Zij hebben de primaire taak bedrijven naar de juiste organisaties door te verwijzen.

Het rapport Soete 2 stelt dat de innovatiecentra een belangrijke ondersteunende “front office” rol spelen naar het IWT toe voor de uitbreiding van het IWT doelgroepbereik. De innovatiecentra begeleiden vooral ‘nieuwe IWT-klanten’ bij IWT-dossiers: 70% betreft nieuwe IWT-klanten of voor het eerste IWT-steun (61% is nieuwe klant, 9% kreeg nooit eerder IWT-steun) t.o.v. 27% bij de IWT-dossiers zonder begeleiding van de Innovatiecentra.

Verder blijkt dat de Innovatiecentra over de periode 2007-2011 gemiddeld 35% van de dossiers binnen het IWT KMO-programma begeleid hebben. Dat aandeel is van 2010 naar 2011 gestegen van 36% naar 39%. De Innovatiecentra werken vooral met bedrijven die nog niet vertrouwd zijn met het indieningsproces noch met het opzetten van goed onderbouwde projectplannen.

³⁸ “Grote bedrijven zijn voor KMO's minder toegankelijk en bij onderhandelingen – zeker over IP en gebruikersrechten – staan zij met hun kleine onderzoeksgroep zonder juridische backing tegenover, zo niet grote onderzoeksgroepen, dan toch voor sterke juridische ondersteuning bij de grote bedrijven. Hulp bij deze drempel is voorlopig niet voorhanden of toch niet gekend. TTO's nemen die bemiddelingsrol bijvoorbeeld waar als het gaat om samenwerking met universitaire onderzoeksgroepen, maar niet voor samenwerking tussen bedrijven.” op cit. (bevindingen in de casestudies), Informatiedossier Steuninstrumentarium voor open innovatie in bedrijven in Vlaanderen.

³⁹ Bepaalde clausules zijn bijna standaard (in vakjargon de boilerplate) zoals aansprakelijkheid, rechtskeuze enz., maar waar het project over gaat of wat en voor wie het resultaat zal zijn is moeilijker te bepalen en hiervoor standaarden maken is niet mogelijk, maar wel templates of checklists met aandachtspunten en voorbeelden. Met bijvoorbeeld de template voor samenwerkingsovereenkomsten in ICON-projecten (iMinds – templates <http://www.iminds.be/nl/onderzoek/projectdocumenten> ICON Contract Algemene prestatie) komt men al een eind weg. Maar op dit moment zijn de meeste voorbeelden van samenwerkingsovereenkomsten nog sterk afgestemd op wat juristen binnen de kenniscentra voorstellen of op voorbeelden van contracten die uitbesteding regelen van bepaalde diensten of consultancy opdrachten beschrijven.

⁴⁰ Dialogic, Vlaams Innovatie Netwerk – structuur, werking en toekomstige richting, 1 juli 2010

In opdracht van het IWT heeft de Nederlandse Technopolis Groep onderzocht in welke mate Vlaamse KMO's baat hebben bij de ondersteuning van hun innovatieprocessen door de innovatiecentra⁴¹. De resultaten wijzen op een duidelijk positief verband.

Zowat alle betrokken partijen in de studie van de Stichting Innovatie & Arbeid zijn het er over eens dat het aantonen van de win-win-situatie door open innovatie stimulerend werkt op de toepassing ervan.

De provinciale innovatiecentra moeten maximaal openstaan voor vragen vanwege ondernemingen en andere maatschappelijke organisaties, onder meer met het oog op kennisdeling. De SERV pleit ervoor dat de innovatiecentra van hun draaischijfrol nog meer dan nu gebruik maken om de KMO's ook te wijzen op de mogelijkheden tot samenwerking en hen te sensibiliseren voor het cruciale belang van open innovatie. Dit pleidooi geldt onverkort voor de social profit organisaties. De innovatiecentra zouden daarbij meer proactief de ondernemingen moeten benaderen om hen te sensibiliseren en aan te zetten tot samenwerking. In het takkenpakket kan in die zin een opdracht tot ondersteuning van geïnteresseerde partijen voor clusterdeelname opgenomen worden.

De SERV stelt echter vast dat de innovatiecentra door het relatief tijdelijk karakter van de financiering geen zekerheid van bestaan hebben en er geen continuïteit kan gegarandeerd worden. Dit staat in contrast met de resultaten uit onderzoek waaruit blijkt dat de innovatiecentra een belangrijk instrument vormen van de Vlaamse overheid in de ondersteuning van open innovatie.

De SERV wijst er op dat de innovatiecentra hun rol maar ten volle kunnen spelen indien er door een structurele financiering voldoende expertise en ervaring beschikbaar is en blijft om vraag en aanbod met elkaar te matchen en om informatie en ondersteuning te kunnen bieden aan samenwerkingsverbanden tussen bedrijven (en kenniscentra).

De SERV vraagt naar een versterking van de rol van de innovatiecentra. Naast het waarborgen van continuïteit in de expertise kan dit ook door een prioritisering en uitbreiding van het takenpakket.

Heldere communicatie over intellectuele eigendom

Uit onderzoek⁴² blijkt dat er nood is aan IP-management voor KMO's. Het gebruik van de resultaten uit samenwerking en het eigendomsrecht moeten goed geregeld worden. Samenwerking met grote bedrijven vraagt extra aandachtspunten voor KMO's. Belangrijke aandachtspunten zijn:

⁴¹ De enquête had een respons van 33,9%, nl. 478 bedrijven op 1.449 bedrijven-klanten van de innovatiecentra. Daarvan was 82% een kleine onderneming met minder dan 50 werknemers. Uit de enquête blijkt dat bedrijven door de ondersteuning vooral beter op de hoogte zijn van de mogelijkheden om externe financiering voor innovatie te verwerven en beter in staat zijn om hun innovatietrajecten te structureren. 74% van de bedrijven verwacht een verbetering van het bedrijfsresultaat dankzij de ondernomen innovatieacties als gevolg van de ondersteuning door de innovatiecentra. Ongeveer 60% van de bedrijven geeft aan ook daadwerkelijk meer middelen en personeel te hebben vrijgemaakt en een vergelijkbaar deel geeft aan nu meer belang aan innovatie te hechten. De ondersteuning door de innovatiecentra versnelt en ondersteunt tevens de innovatieprocessen: 84% van de bedrijven geeft aan dat de innovatie zonder ondersteuning niet, slechts gedeeltelijk of pas op een later tijdstip zou zijn doorgegaan. 13% geeft aan dat de innovatie helemaal niet zou zijn doorgegaan. Verder gaf 24% van de bedrijven aan nu al een marktrijpe innovatie (proces, product en/of dienst) te hebben ontwikkeld als gevolg van ondersteuning door de innovatiecentra. Daarnaast gaf nog eens ruim de helft van de bedrijven aan dat de ondersteuning binnen een tijdsbestek van twee jaar zal leiden tot concrete nieuwe producten, processen en/of diensten.

⁴² Vanhaverbeke W., Open Innovation in SME's: how can small companies and start-ups benefit from open innovation strategies? Gent, Leuven: Vlerick & Flanders DC, 2012

- Transparante afspraken over identiteit van patentnemer en gebruikersrechten (co-patentering blijkt geen succes).
- Mogelijkheden om IP-overeenkomsten te herzien bij gewijzigde omstandigheden.
- Kosten van patenten voor KMO's.
- Consequenties in geval het IP binnen het netwerk exclusief als licentie naar één van de partners gaat. Kan een KMO de potentiële opbrengst waarmaken?
- Samenwerking met grote bedrijven vraagt speciale managementcompetenties van de bedrijfsleider van de KMO.

Onderzoek⁴³ in kleine bedrijven leert dat open innovatie en netwerken beter functioneren als de gezamenlijke meerwaarde duidelijk is en als bovenstaande aandachtspunten in acht worden genomen. Door gebrek aan informatie of door verkeerde informatie ontstaat er wantrouwen en verkeerde perceptie. De schrik om een concurrentieel voordeel te verliezen is daardoor vaak veel groter dan de wil om gezamenlijk te winnen. Dat is veelal de reden waarom veel bedrijven nog zo terughoudend zijn om resoluut te kiezen voor samenwerking met andere bedrijven bij het innoveren.

De SERV stelt vast dat er een aantal initiatieven genomen werden om de drempels voor KMO's op het terrein van bescherming van intellectuele eigendom te verkleinen. Sinds 11 december 2012 is er één gemeenschappelijk EU-octrooi en beschikt de Europese Unie over een gemeenschappelijk patent voor de lidstaten. Daardoor verdwijnen de verschillende nationale wetten en wordt een octrooi goedkoper en gemakkelijker om aan te vragen en te verwerven. Daarnaast is er de ondersteuning door het IWT met onder meer een patentenboekje⁴⁴.

Ondanks deze initiatieven wijst de SERV op de nood aan duidelijke informatie en communicatie over intellectuele eigendomsrechten en de (Europese) patentregeling. In zijn advies van 10 juni 2009⁴⁵ wees de SERV er reeds op dat een efficiënte informatiestroom voor octrooien deel uitmaakt van het kennisdiffusie- en absorptieproces. De Vlaamse overheid werd gevraagd om maatregelen te nemen om adequate informatie te verschaffen en ondernemingen te sensibiliseren voor het belang van deze thematiek, in het bijzonder de KMO's omdat zij veelal niet beschikken over de nodige competenties (financieel, administratief, informatief) en de toegang tot internationale databanken en netwerken.

Een duidelijke informatiestroom kan er toe bijdragen dat het wantrouwen en de foute perceptie, waarvan hierboven sprake, kunnen ontmijnd worden. Met professionele hulp waar nodig en samenwerkingsovereenkomsten als alternatief voor patenten waar mogelijk, kunnen op dit vlak drempels tot samenwerking verlaagd worden.

Meer aandacht voor spillovereffecten

In recente parlementaire debatten⁴⁶ over open innovatie werd aandacht besteed aan de wijze waarop KMO's meer en beter kunnen betrokken worden in het open innovatiesysteem.

⁴³ Samen innoveren om meer te bereiken, Flanders DC, http://www.vlerick.com/~media/Corporate/Pdf-knowledge/44_Samen%20innoveren.ashx (op basis van oa bovenvermelde studie).

⁴⁴ IWT, Ons Patentboekje, Een handige gids voor KMO-bedrijfsleiders over intellectuele eigendom, Bernard Gravez, 2012

⁴⁵ SERV, Pact 2020: Stapstenen voor de nieuwe Vlaamse regering, 10 juni 2009

⁴⁶ Vlaams Parlement, Schriftelijke vragen, Vraag nr. 259, van Lode Vereeck, 27 februari 2013; Vlaams Parlement, Handelingen plenaire vergadering 6 maart 2013, actuele vragen van de heren Lode Vereeck, Matthias Diependaele

In dit kader heeft de huidige bevoegde minister aan het IWT opdracht gegeven om spillovereffecten van open innovatie in kaart te brengen. Het IWT heeft Idea Consult onder de arm genomen om het onderzoek uit te voeren en tot de nodige inzichten te komen. Onder meer volgende onderzoeksvragen komen aan bod:

- Hoe kunnen kleinere bedrijven - klanten, leveranciers – mee worden betrokken in het systeem indien aan grote ondernemingen innovatiesteun wordt gegeven?
- Wat zou de invloed kunnen zijn van een verhoging van het subsidiepercentage voor bedrijven die samenwerken?
- Moeten we de samenwerking verplicht maken⁴⁷? In welke omstandigheden is samenwerking misschien minder of niet zinvol?
- Wat zijn de mogelijke positieve effecten ten gevolge van samenwerking tussen ondernemingen in een gesubsidieerd innovatieproject en wat zijn de precieze factoren die deze spillovereffecten in de hand werken? Wat zijn eventuele belemmerende factoren?

De SERV vindt de bestelde studie naar spillovereffecten evenals de oproep 'innovatieopvolgers' positieve initiatieven.

De SERV heeft in zijn rollend werkprogramma het onderwerp 'de transitie van de industriële KMO' opgenomen. Via een thematische aanpak wil de SERV zich in de komende periode buigen over de positionering en de rol van de KMO in het transformatieverhaal en meer in het bijzonder in het gericht clusterbeleid.

De inzichten, die voortvloeien uit de evaluatiestudies over de samenwerking tussen grote ondernemingen en KMO's en over open innovatie alsook de resultaten van het vermeld onderzoek naar spillovereffecten, passen in de werkzaamheden van de SERV betreffende de 'transitie van industriële KMO's'. De SERV vraagt dan ook geïnformeerd te worden naargelang onderzoeks- en evaluatieresultaten van het IWT beschikbaar komen.

In dezelfde context heeft de SERV de Minister-president gevraagd een aantal onderzoeksvragen van de SERV met betrekking tot de KMO's in de onderzoekstrajecten van het Steunpunt Ondernemen en Regionale Economie te integreren. Op deze wijze wil de SERV op korte termijn meer inzichten verwerven in de identificatie van de industriële KMO's, de determinerende factoren van groei van KMO's, de verwevenheid tussen industrie en dienstensectoren en de mogelijke ontwikkeling van een evaluatietool voor het steuninstrumentarium dat kan bijdragen tot de operationalisering van de slimme specialisatiestrategie.

Tenslotte finaliseert de SERV momenteel een informatierapport waarin antwoorden worden gezocht op hoofdzakelijk twee onderzoeksvragen :

en Robrecht Bothuyne tot mevrouw Ingrid Lieten, viceminister-president van de Vlaamse regering en Vlaams minister van Innovatie, Overheidsinvesteringen, Media en Armoedebestrijding; Commissie voor Economie, Economisch Overheidsinstrumentarium, Innovatie, Wetenschapsbeleid, Werk en Sociale Economie, Commissievergadering nr. C206 – ECO27 (2012-2013), 16 mei 2013

⁴⁷ Uit het verslag van de Commissievergadering nr. C206 van 16 mei 2013 blijkt dat de huidige bevoegde minister "aan de raad van bestuur van het IWT gevraagd heeft om tegen eind september hierover een concreet voorstel te doen. Voor zover wij hebben geanalyseerd, kan de juridische afdwingbaarheid niet echt een probleem zijn. We kijken eerder aan tegen meer cultuurverschillen en misschien ook tegen een psychologische barrière. U weet dat verplichtingen die door de overheid aan worden opgelegd aan bedrijven, altijd al een negatieve connotatie krijgen. We zijn aan het zoeken naar een manier om de grote bedrijven ervan te overtuigen dat samenwerking met KMO's en kennisinstellingen ook voor hen meer zal renderen."

- Welke zijn de middelen binnen en buiten de Vlaamse begroting die via het economisch overheidsinstrumentarium worden ingezet?
- Worden die middelen op een efficiënte wijze ingezet met het oog op de te bereiken doelstellingen?

Op die manier wil de SERV nagaan op welke wijze deze middelen bijdragen tot de horizontale beleidsaspecten zoals open innovatie, transformatie, tewerkstelling.

Bijlagen

1. Bijlage 1 : beknopte beschrijving van een aantal Europese programma's

1.1. Het Europese cohesiebeleid

Het Europees structuurbeleid is er op gericht om de sociaal economische verschillen tussen regio's binnen de unie te verkleinen en om de economische structuur te versterken. De structuurfondsen zijn de financieringsinstrumenten ter ondersteuning van het regionaal beleid van de EU. Regionale en lokale overheden die hieraan een bijdrage leveren, kunnen in aanmerking komen voor financiële steun uit de structuurfondsen. De principes en prioriteiten van het structuurfondsenbeleid worden op Europees niveau vastgesteld voor periodes van zeven jaar. De periode 2007-2013 is praktisch afgelopen. Een Algemene Verordening legt de gemeenschappelijke beginselen, regels en normen vast voor de uitvoering van EFRO (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling), ESF (het Europees Sociaal Fonds) en CF (het Cohesiefonds). Ook zijn er fonds-specifieke verordeningen. Lidstaten moeten de prioriteiten van het structuurbeleid omzetten in nationale actieprogramma's. Structuurfondsen zijn bedoeld als aanvulling op de middelen die de lidstaten zelf gebruiken voor regionale ontwikkeling. Lidstaten vullen het Europees budget zelf aan via private en publieke cofinanciering. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het structuurfondsenbeleid ligt bij de lidstaten en decentrale overheden. Het beheer en de organisatie van de financiële controle van deze structurele bijstandverlening door het EFRO worden verricht door de afdeling Europa Economie van het Agentschap Ondernemen. Voor ESF-projecten gebeurt dit door het ESF-Agentschap Vlaanderen. In 2014 gaat een nieuw zevenjarig programma in voor het structuurfondsenbeleid. Tegelijkertijd gaat het Gemeenschappelijk Strategisch Kader in. Door dit kader zal het structuurbeleid meer gericht zijn op het halen van de EU 2020 doelstellingen. In de programmaperiode 2014-2020 legt de Europese Commissie gemeenschappelijke regels op voor de structuurfondsen, het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling en het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij.

1.2. Horizon 2020

Horizon 2020 is het nieuwe EU-programma voor de financiering van onderzoek en innovatie voor de periode 2014-2020. Het brengt de opvolgers van huidige Europese onderzoek- en innovatieprogramma's, zoals het Zevende Kaderprogramma, CIP (Competitiveness and Innovation Framework Programme) en EIT (European Institute for Technology and innovation), samen in één programma. Er zullen via dit programma publieke middelen ter beschikking gesteld worden van onderzoeksinstituten, universiteiten, en innoverende particuliere ondernemingen en kleine bedrijven. Horizon 2020, gaat in principe van start eind 2013 met een eerste reeks oproepen. Om de agenda van Horizon 2020 en meer in het bijzonder de oproepen mee vorm te geven en voor te bereiden, wenst de Europese Commissie beroep te doen op zogenaamde Advisory Groups van externe experts. Zowel de oproepen, de selectie, contractopvolging en beheer van de financiële middelen (uit EU-budget) gebeurt volledig door de Europese Commissie (EC). Het IWT is samen met FWO door de EC erkend als National Contact Point voor het informeren, adviseren en begeleiden van Vlaamse kandidaat-deelnemers. Alle mogelijke organisaties (onderzoeksgroepen uit kennisinstellingen en onderzoekcentra, bedrijven, overheden, enz.) kunnen aan de oproepen deelnemen. De selectie van projectvoorstellen door de EC gebeurt op competitieve basis,

op basis van kwaliteitscriteria (excellence, impact, implementatie) en dus niet op basis van vooraf bepaalde budgetten volgens lidstaat.

1.3. COSME

De 'Small Business Act' van de Europese Commissie kan beschouwd worden als de EU-strategie voor het verbeteren van de concurrentiekracht van de kmo's. Daarin zitten een aantal krachtlijnen. Zo wil de Commissie kmo-vriendelijke activiteiten ontwikkelen in alle EU-programma's. Men wil er ook voor zorgen dat de deelname van kmo's aan EU-financieringsprogramma's wordt vergemakkelijkt door de regels te vereenvoudigen, de kosten voor deelname aan die programma's te verminderen, de toekenningsprocedures te versnellen en door een uniek loket voor informatie aan kmo's aan te bieden via het Enterprise Europe Network (EEN). Er worden gerichte steun en diensten op Europees niveau georganiseerd, die beantwoorden aan de noden van kmo's. Het COSME-programma (2014-2020) is gericht op het versterken van het concurrentievermogen, op de duurzaamheid van Europese ondernemingen en op het aanmoedigen van ondernemerschap. Doelgroepen zijn kmo's, ondernemers, bedrijfsondersteunende organisaties, regionale en nationale administraties. Het bouwt verder op het 'Entrepreneurship and Innovation Programme' 2007-2013 (EIP) dat zelf één van de drie subprogramma's van het 'Competitiveness and Innovation Framework Programme' 2007-2013 (CIP) vormt. COSME zet EIP voort, maar dan zonder het element innovatie. COSME krijgt een totale enveloppe van 2,03 miljard euro voor de zeven jaar ter versterking van het concurrentievermogen en de duurzaamheid van Europese bedrijven alsook voor het aanmoedigen van ondernemerschap. Een deel daarvan zal worden ingezet op de financieringsinstrumenten en een ander deel op het Enterprise Europe Network.

Voor wat financiële instrumenten betreft, zal COSME voortbouwen op de successen van het CIP. Daarin waren twee soorten instrumenten, met name de kapitaal- en schuldfinanciering, beide door het European Investment Fund beheerd. Financiële intermediairen kunnen voor kapitaal deelnemen aan het programma, maar ook voor schuldfinanciering met co-, tegen- en directe waarborgen in de KMO-waARBORGFACILITEIT, die risico deelt met banken en zo meer schuldfinanciering voor KMO's aanmoedigt. Een bekende Belgische gebruiker van de waarborgfaciliteit is het Participatiefonds voor zijn diverse leningen zoals Starteo, Startlening, Solidaire Lening en Business Angel+-leningen. Voor de kapitaalsfinanciering kreeg het CapricornCleantech Fund (112 miljoen euro) van de Capricorn Ventures Partners N.V. 13% hefboomfinanciering.

2. Bijlage 2

2.1. Steuninstrumentarium voor open innovatie bij bedrijven in Vlaanderen

(uitgebreide samenvatting van het informatiedossier)

De studie van de SERV/Stichting Innovatie & Arbeid over het Vlaams steuninstrumentarium om open innovatie tussen bedrijven te ondersteunen geeft niet alleen een overzicht van structuren en middelen, maar bevat ook casestudies van concrete open innovatieprojecten in Vlaanderen. Deze samenvatting schetst eerst de problematiek en vat daarna de belangrijkste bevindingen samen. Kernvraag is welke overheidsinstrumenten er zijn om open innovatie tussen bedrijven in Vlaanderen te stimuleren.

In de literatuur worden drie types van innovatie-ondersteunende instrumenten onderscheiden: regelgeving/wetgeving, economische of financiële impulsen en soft instrumenten zoals programma's om innovatie te stimuleren. Vooral laatstgenoemde ondersteunende instrumenten winnen aan belang en er zou internationaal een shift bezig van een overheidsbeleid met de nadruk op regelgeving en subsidie naar een overheid met meer ondersteuning als coördinator en facilitator⁴⁸. De Vlaamse overheid ondersteunt innovatie en daarbij direct en indirect ook open innovatie op verschillende niveaus en manieren, vooral met financiële en economische impulsen en soft instrumenten zoals programma's om innovatie te stimuleren. In de voorbije jaren is meer en meer aandacht gegaan naar de samenwerking tussen bedrijven en kenniscentra en tussen bedrijven onderling. Open innovatie wint aan belang en aan belangstelling. Op Vlaams beleidsniveau worden programma's ontwikkeld om richting te geven aan het innovatiebeleid algemeen zoals het pact 2020 en ViA, en voor specifieke sectoren zoals Flanders Care voor de zorgsector in het bijzonder. Telkens is er aandacht voor de ondersteuning van de samenwerking tussen relevante partners: bedrijven, kenniscentra, intermediairen. Probleem is vooral de transparantie van de stimulerende programma's en daarmee ook de zichtbaarheid.

Open innovatie gaat om een doelgerichte in- en uitstroom van kennis-spillovers waardoor innovatie versneld en verbreed wordt. Open innovatie gaat om kennisdelen en samenwerken met andere bedrijven in functie van de verbetering, vernieuwing en ontwerp van producten, processen, bedrijfsmanagement, bedrijfsorganisatie en personeelsbeleid. Uit diverse studies, waaronder recent onderzoek van de Stichting Innovatie & Arbeid blijkt dat open innovatie de performantie van bedrijven verbetert en leidt tot meer en bredere innovaties. We zijn ook nagegaan welke drempels en hefbomen samenwerking tussen bedrijven in de weg staan of vergemakkelijken, in bedrijven in Vlaanderen algemeen en in de bouwsector in het bijzonder⁴⁹.

⁴⁸ Borràs, S., & Edquist, C., The Choice of Innovation Policy Instruments. Technol. Forecast. Soc. Change, 2013.

⁴⁹ De stichting Innovatie & Arbeid realiseerde in de voorbije jaren 4 informatiedossiers over open innovatie en daarnaast staan er op de SERV-website artikels, nieuwsberichten, powerpoints en interviews (2 met Chesbrough) over dit thema. Het voorbije jaar deed de stichting onderzoek naar het steuninstrumentarium voor open innovatie in bedrijven in Vlaanderen. Deze studie bouwt verder op andere studies van de stichting over open innovatie: Open innovatie in de bouwsector; Kennisbronnen en samenwerking bij innovatie (cijferrapport); Samenwerking bij technologische innovatie: drempels en hefbomen voor bedrijven en kenniscentra. Op één cijferrapport na gaat het om kwalitatief onderzoek en casestudies.

Steunmaatregelen in Vlaanderen komen hoofdzakelijk van drie verschillende overheden en elk niveau heeft zijn eigen methodologie. Zo zijn Europese middelen vooral bedoeld voor internationale samenwerking en is het Belgisch beleid zeer top-down georganiseerd, subsidies worden toegekend en publieke instanties gaan ermee aan de slag. Regionale impulsen zijn meer op maat van de bedrijven en gericht op coöperatief onderzoek en netwerking met het oog op het stimuleren van het gebruik van wetenschappelijke kennis door bedrijven. Vooral samenwerking tussen kenniscentra en bedrijven wordt bevoorrecht. In België situeert het innovatiebeleid zich voornamelijk op regionaal niveau⁵⁰.

Hierna wordt het overheidsinstrumentarium om open innovatie in de bedrijven in Vlaanderen te stimuleren geïnventariseerd. We **focussen** in het onderzoek niet op wet- of regelgeving en overheidsprogramma's, maar op concrete economische of financiële ondersteuning. We maken een opdeling van het instrumentarium, enerzijds benaderd vanuit de beleidsstructuren, anderzijds vanuit het beleidsinstrumentarium. We kijken ook naar het gebruik ervan op het terrein, meer bepaald in vijf casestudies. Tot slot verzamelden we ook bij onze gesprekspartners in dit project suggesties voor het beleid.

Benaderd vanuit beleidsstructuren

In Vlaanderen zijn er vijf beleidsstructuren nauw betrokken bij de implementatie van het beleidsinstrumentarium voor open innovatie: Economie Wetenschap & Innovatie EWI, het agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie IWT, het Agentschap Ondernemen, de Participatiemaatschappij Vlaanderen PMV en de Herculesstichting.

Het departement **Economie Wetenschap Innovatie** (EWI) is verantwoordelijk voor beleidsvoorbereiding, -uitvoering en -evaluatie van het volledige beleidsdomein van wetenschap en innovatie. EWI ondersteunt innovatie en samenwerking op diverse fronten, ook soms projectmatig maar dat is occasioneel. De ondersteuning is meestal onrechtstreeks en verloopt via convenanten of andere afspraken met operationele diensten. In dit opzicht kunnen we spreken van strategische instrumenten die door EWI kunnen ingezet worden om samenwerking tussen bedrijven te stimuleren en te ondersteunen.

Het **agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie** (IWT) ondersteunt innovatie in Vlaanderen met verschillende instrumenten: financiële steun via eigen steunprogramma's en als tussenpersoon, advies bij innovatieprojecten en steunaanvragen van bedrijven en kenniscentra, coördinatie en netwerking en beleidsvoorbereiding. Samenwerking in O&O of 'open innovatie' is voor het IWT altijd een aandachtspunt geweest. Ook samenwerking over de grenzen heen wordt sterk aangemoedigd, KMO's kunnen hiervoor rekenen op extra ondersteuning. Naast projectsteun is ook de opvolging van de provinciale innovatiecentra van groot belang voor de ondersteuning van de samenwerking tussen bedrijven.

Het **Agentschap Ondernemen** (AO) stimuleert het 'open' ondernemen van bedrijven indirect met steunmaatregelen, informatie en advies. Zo zijn er de Oproep Ondernemerschap waar duidelijk ruimte is voor samenwerking en de subsidiedatabank. De eigen middelen om innovatie te ondersteunen zijn beperkt in die mate dat dit een uitdrukkelijk bevoegdheidsverdeling is tussen het Agentschap Ondernemen en het IWT.

⁵⁰ Spithoven, A., Teirlinck, P., & Frantzen, D., Managing open innovation. Connecting the firm to External Knowledge. Edward Elgar Publishing Limited, 2012

De **Participatiemaatschappij Vlaanderen** (PMV) is een zelfstandige investeringsmaatschappij die investeert in het Vlaamse economische landschap en daarbij ondernemers helpt bij hun financiering. Bij de lopende ondersteuning met (potentiële) impact op de samenwerking tussen bedrijven komt enkel het TINA-fonds in aanmerking, voor de andere projecten is samenwerken geen 'vormvereiste'. Het TINA-fonds is operationeel sinds 2011.

De **Herculesstichting** is in 2007 opgericht als agentschap voor de financiering van onderzoeksinfrastructuur. Onrechtstreeks financiert de Vlaamse overheid infrastructuur binnen de kenniscentra. Rechtstreekse financiering gebeurt vooral via het Herculesfonds. De Herculesstichting stimuleert de onderlinge samenwerking tussen alle betrokkenen in onderzoek en innovaties.

Benaderd vanuit beleidsinstrumentarium

In de lijn van de complexiteit van het steuninstrumentarium voor innovatie is ook het steuninstrumentarium voor open innovatie geen transparant repertoire. In zekere zin is dit instrumentarium nog moeilijker te inventariseren omdat er weinig instrumenten expliciet opgezet zijn met het oog op samenwerking tussen bedrijven bij innovaties. Uit gesprekken met deskundigen leren we dat er weinig directe instrumenten zijn om bedrijven te ondersteunen bij open innovatie. Het bestaand instrumentarium richt zich primair op innovatie, groei, herstructurering, enz. We nemen dit instrumentarium als basis om na te gaan of er elementen ter ondersteuning van open innovatie te vinden zijn. We selecteren hierbij de potentiële ondersteunende initiatieven voor open innovatie, zonder exhaustieve analyse of zij inderdaad voor open innovatie worden aangewend of niet. We onderscheiden vier soorten instrumenten: subsidies, faciliteiten, sensibilisering en intermediairen.

Het instrumentarium aan **subsidies** is uitgebreid en voortdurend in evolutie. Onderstaande tabel geeft indicatief aan hoe bedrijven in het kader van open innovatie betrokken zijn bij projecten, subsidiëring en financiële ondersteuning.

Tabel 3 Matrix met projecten en samenwerkingsmodaliteiten

	Aanvraag project	Uitvoering project		Spin-off en/of spillover
	<i>gezamenlijke aanvraag</i>	<i>gebruikersgroep klankbordgroep</i>	<i>participanten uitvoerders</i>	<i>gebruik/dissimiatie resultaten</i>
Samenwerking verplicht	TETRA ⁵¹ VIS ⁵² Landbouwprojecten ICON TINA	TETRA SBO ⁵³ VIS	VIS Landbouwprojecten ICON TINA	TETRA-partners ⁵⁴ VIS ⁵⁵ Landbouwprojecten
Samenwerking aangemoedigd	SBO O&O ⁵⁶	O&O Herculesfonds & co	SBO TETRA O&O Herculesfonds & co	SBO TETRA-open-netwerk O&O

Bron: Stichting Innovatie & Arbeid

Binnen de verschillende initiatieven zijn bedrijven op een ander niveau betrokken. Zo zijn bedrijven soms enkel klankbord, soms participierend of gebruiker. Alle vormen (vormvereisten) hebben hun functie. Kennisdelen en vooral fungeren als klankbord is veelal een eerste stap in de wereld van open innovatie. Wanneer bedrijven financieel participeren is er een grotere betrokkenheid. In voorzichtigte termen kunnen we stellen dat de participatie van bedrijven het grootst is in VIS-projecten, landbouwprojecten, ICON en TINA. Het valoriseren van de spillovers – eventueel spin-off – is enkel (relatief) verplicht bij TETRA, VIS en Landbouwprojecten. Bij SBO, TETRA-open-netwerk en O&O wordt dit enkel aangemoedigd maar niet meegenomen in de evaluatie van een project. Wij onthouden uit onze gesprekken in dit verband de suggestie om het spillovereffect van een IWT O&O-subsidieaanvraag als een belangrijk evaluatiecriterium te aanzien, bijvoorbeeld even belangrijk als de impact op valorisatie binnen het bedrijf zelf. Bovenstaande samenvatting is niet exhaustief wat potentiële subsidiëring van open innovatie betreft, maar bevat de meest opmerkelijke projectondersteuning op dit vlak.

De Vlaamse overheid **faciliteert** op verschillende manieren innovatie en open innovatie in bedrijven, maar twee initiatieven zijn toonaangevend voor de structurele ondersteuning. Het betreft enerzijds de subsidiedatabank voor het ondersteunen van het zoekproces naar (open) innovatiemiddelen en anderzijds het voorzien in ‘begeleiding’ van het leerproces open innoveren door

⁵¹ De hogeschool of universiteit kan de trekker zijn, maar de aanvraag moet gebeuren samen met verschillende participerende bedrijven.

⁵² Het is steeds een consortium dat de aanvraag moet indienen. Een collectief centrum, een beroepsfederatie of andere belangenvereniging met verplicht lidmaatschap kan als consortium optreden.

⁵³ Gebruikers moeten thema's mee goedkeuren.

⁵⁴ Door de co-financiering is de betrokkenheid van de ondernemingen groter en zal men ook sneller van de resultaten gebruik maken.

⁵⁵ Resultaten moeten met vakgenoten gecommuniceerd worden, verplichte dissimiatie van de resultaten.

⁵⁶ Voor samenwerking wordt een bonus uitgekeerd (het zijn altijd bedrijven die het initiatief moeten nemen). O&O-subsidies worden besteed aan: O&O-haalbaarheidsstudies, O&O-bedrijfssteun, KMO-programma, Sprintprojecten.

middel van het Vlaams Ondernemerschapsbevorderend Netwerk (VON) en de leerplatformen. Het VON is een online verzamelplaats voor informatie rond gesubsidieerde projecten, gecombineerd met interactieve functionaliteiten. Leerplatformen bestaan uit dragers van goedgekeurde projecten die in een netwerk bereid zijn tot kennisdelen.

Veel initiatieven dragen de sporen van **sensibilisering**, maar een aantal focussen er ook expliciet op zoals Oproep Ondernemerschap, Project Strategische Transformatiesteun, KMO-portefeuille, Competentiepolen en lichte structuren. Het gaat om initiatieven van het Agentschap Ondernemen en het IWT. Het sensibiliseren verlaagt de drempel om tot een project toe te treden en ondersteunt samenwerkingsinitiatieven.

Om de bedrijven te ondersteunen bij de zoektocht naar innovatiepartners bestaan er in Vlaanderen **intermediaire structuren**, al dan niet op min of meer projectmatige of programmatorische basis gefinancierd. Zo zijn er de provinciale innovatiecentra en de Technology Transfer Offices (TTO's). Daarnaast hebben kenniscentra in de voorbije jaren zelf front offices of loketten uitgebouwd om de drempel voor bedrijven te verlagen. Naast ondersteuning van bedrijven bij een innovatietraject hebben de provinciale innovatiecentra ook een mobiliserende en stimulerende rol in het kader van innovatie en open innovatie in de Vlaamse bedrijfswereld. Hiertoe worden allerlei initiatieven ontwikkeld die vooral tot doel hebben om bedrijven bij elkaar te brengen en gezamenlijke projecten uit te lokken. Voor de ondersteuning vanuit Technology Transfer Offices van de samenwerking met en tussen bedrijven (eventueel samenwerking met meerdere bedrijven) zijn de interfacemiddelen - extra middelen van de Vlaamse Regering - en de IOF-mandatarissen (betaald door het Industrieel Onderzoeksfonds IOF) zeer relevant, maar ook de activiteiten in het kader van de clusterwerking en de incubatoren (gegroeid vanuit universiteiten, andere kenniscentra en privéinitiatieven). Spin-offs van de universiteiten of hogescholen worden door TTO-medewerkers in hun zoeken naar samenwerking ondersteund. In alle gevallen is de ondersteuning van samenwerking tussen bedrijven onrechtstreeks, maar niet onbelangrijk op vlak van impact. Kenniscentra spelen een belangrijke rol in het samenbrengen van bedrijven. Kenniscentra zijn veelal triggers of initiëren een vraagstuk en zetten dikwijls de agenda. Kenniscentra spelen in veel samenwerkingsverbanden een cruciale rol, als leadorganisatie of als neutrale verbindende factor.

Benaderd vanuit beleidsstructuren en -instrumentarium

Er is geen één op één relatie tussen structuren en instrumenten omdat de beleidsstructuren op het terrein samenwerken rond de verschillende beleidsinstrumenten: de subsidies, de faciliteiten, sensibilisering en de operationele werking van de intermediaire diensten. Naar efficiëntie is dit zeker voor bepaalde initiatieven verdedigbaar, zelfs wenselijk. Helaas doet dit soms afbreuk aan de transparantie van het beleidsinstrumentarium.

Volgende tabel geeft een overzicht van de beleidsinstrumenten en geeft in een matrix aan welke van de beleidsstructuren hierbij (meest) prominente verantwoordelijkheid dragen.

Tabel 4 Ondersteuningsmiddelen en steunverstrekkers voor open innovatie

Subsidie & Ondersteuning	EWI	IWT	AO	PMV	Hercules
Subsidies					
Strategisch Basis Onderzoek		X			
TETRA		X			

O&O-subsidie		X			
KMO-programma		X			
VIS		X			
Landbouwprojecten		X			
ICON-projecten		X			
TINA-fonds (investeringsfonds) ⁵⁷				X	
Herculesfonds					X
Faciliteiten					
Subsidi databank			x		
VON & leerplatform			x		
Sensibilisering					
Oproep Ondernemerschap			x		
Project Strategische TransformatieSteun			X		
KMO-portefeuille			X		
Competentiepolen & Lichte structuren		X			
Intermediairen					
Provinciale Innovatiecentra/VIN		X			
Technology Transfer Offices	X				
Kenniscentra/LEDs			X		

De beleidsinstrumenten voor open innovatie bestaan uit diverse vormen van ondersteuning. Er zijn niet alleen subsidies, maar ook faciliteiten, sensibilisering en intermediaire organisaties om open innovatie gemakkelijker mogelijk te maken. Het grootste deel van de subsidies wordt gecoördineerd door het IWT, maar ook het TINA- en Herculesfonds leveren een belangrijke (financiële) bijdrage voor open innovatie. Om de drempel tot open innovatie te verlagen zijn faciliterende initiatieven zoals de subsidiedatabank en het Vlaams Ondernemerschapsbevorderend Netwerk (VON) en de leerplatformen van het Agentschap Ondernemen van groot belang. Respectievelijk zorgen deze faciliteiten voor meer transparantie en concrete opportuniteiten om contacten te leggen. Verder is het Agentschap Ondernemen ook actief op het vlak van sensibilisering met initiatieven als de Oproep ondernemerschap, het project Strategische TransformatieSteun en de KMO-portefeuille. Ook het IWT werkt sensibiliserend bij de begeleiding en ondersteuning van de competentiepolen en lichte structuren. Tenslotte zijn er twee belangrijke intermediaire structuren die onrechtstreeks maar ook rechtstreeks open innovatie uitlokken of mogelijk maken. Het gaat om de provinciale innovatiecentra – gecoördineerd door het IWT - en de Technology Transfer Offices aan de associaties die voor hun betrokkenheid bij de IOF-mandatarissen door EWI aangestuurd worden. Door hun kennis van het terrein kunnen deze intermediaire organisaties snel linken leggen tussen complementaire activiteiten van bedrijven en zo nieuwe samenwerking op te zetten. Zij beschikken over unieke – zij het veelal tacit of ongeschreven - kennis van het innova-

⁵⁷ TINA is een marktgedreven investeringsfonds in de schoot van PMV. Het beheert 200 miljoen euro aan risicokapitaal. Dat geld dient om innovatie met strategisch potentieel te versterken en versneld naar de markt te brengen. PMV werkt daarvoor steeds samen met marktpartijen die optreden als consortiumpartners. TINA verstrekt geen overheidssteun of subsidies maar verwacht een marktconform rendement, gebaseerd op het te lopen risico. TINA kan zorgen voor medefinanciering ten belope van 30 % tot 35 %. In specifieke gevallen kan dat zelfs stijgen tot maximaal 50 %. Het is een onafhankelijk investeringscomité dat hierover beslist. In één project kan maximaal 20 miljoen euro geïnvesteerd worden. Er is geen ondergrens.

tiepotentieel in bedrijven in Vlaanderen en zijn daarom goed geplaatst om de roadmaps van innovatie voor de bedrijven uit te zetten. Tot slot zijn ook de kenniscentra van groot belang om de verschillende (klant-) bedrijven samen te brengen. Zij ontvangen voor hun ondersteuning bij open innovatie enkel projectmatige subsidiëring of financiering.

Benaderd vanuit de praktijk

In het kader van dit onderzoek over het Vlaams instrumentarium voor de ondersteuning van open innovatie tussen bedrijven is het gebruik ervan ook getoetst op het terrein. Niet in een representatieve studie, maar vanuit casestudies.

Bij de beschrijving van de **casestudies** wordt aangegeven wat de open innovatie inhoudt, wie deel uitmaken van de open innovatie, wanneer de open innovatie ontstaan is, hoe de groep functioneert en wat de resultaten en succesfactoren zijn. De casestudies zijn geselecteerd samen met de sociale partners en met het oog op 'interessante' voorbeelden, ze zijn zeker niet representatief. Er is wel gekozen voor verschillende sectoren en zowel bottom-up als top-down initiatieven komen aan bod. **Flanders Bike Valley** en de **PRoF-projecten** zijn initiatieven van particuliere bedrijven die zelf een partnerschap hebben uitgebouwd. **FISCH** en **Linear** zijn opgezet vanuit of met steun van federaties of intermediairen. **LabR4** is intensief op zoek naar samenwerking met externen, maar ondervindt daarbij veel moeilijkheden. Deze case beschrijft de zoektocht naar open innovatie van een KMO. De open innovatie in de casestudies situeert zich op verschillende niveaus: in het onderzoek, bij de ontwikkeling en bij de commercialisering.

Op vlak van resultaten zijn de cases in dit onderzoek 'good practices', op één voorbeeld na waar nog geen samenwerking gevonden is. Deze laatste case geeft dan ook goed aan waar de drempels liggen voor KMO's om tot samenwerking te komen. De vier cases met open innovatie vertonen een aantal gelijkenissen, maar ook verschillen. De eerste twee cases in het onderzoek zijn een bottom-up initiatief van één of enkele bedrijven. Opmerkelijk zijn de sterke lead-organisaties en het complementair karakter van het samenwerkingsconsortium. De open innovaties zijn van het type samenwerking binnen O&O en het ontwikkelen van een gezamenlijk product. De twee volgende cases ontstonden top-down, op initiatief van een kenniscentrum of intermediaire organisatie. De open innovatie is meer B2B of inkopende innovatie, naast ook gezamenlijke strategieontwikkeling.

De cases maken op verschillende wijze gebruik van het instrumentarium van de Vlaamse overheid voor open innovatie. De bottom-up initiatieven conceptualiseren eerst een strategie en een product en gaan dan kijken waar er aansluiting kan gevonden worden met overheidsinitiatieven. De trigger van de open innovatie ligt voornamelijk bij de initiatiefnemers en de leadorganisatie. De initiatiefnemers voelen de nood tot samenwerking en zoeken eerst geschikte partners. Een beroep op de steunmaatregelen van de overheid gebeurt maar in tweede instantie. Top-down initiatieven plaatsen zich van bij het begin in lijn met het innovatieprogramma van de overheid. Het beleid is hier in belangrijke mate trigger van de open innovatie projecten. De keuze voor (ondersteuning van) top-down of bottom-up is niet zonder belang, de clusters werken volgens verschillende methodieken. Vooral de top-down benadering moet er voor zorgen om de link met de

bedrijven niet te missen of te veel hooi op de vork te nemen en door de bomen het bos niet meer zien⁵⁸.

Drempels en hefbomen voor open innovatie

Samenwerkingsverbanden en clusters kunnen zeer verscheiden zijn in hun praktijkwerking en succesformules zijn niet steeds transfereerbaar. De drempels en hefbomen voor open innovatie tussen de Vlaamse bedrijven in de cases kunnen wel inspiratie bieden. We brengen de drempels en hefbomen schematisch samen in een tabel en verwijzen voor meer uitleg exemplarisch naar de betrokken cases in dit onderzoek.

Tabel 5 Drempels en hefbomen voor open innovatie

Drempels	Hefbomen / succesfactoren
Small-minded ondernemers - Terughoudend - Zweren bij klassieke oplossingen	Open-minded ondernemers (alle cases) - Durven - Nieuwsgierig naar nieuw
Onvoldoende expertise	Kennis van de productieketen (Ridley)
Onvoldoende ervaring	Geslaagde net- en samenwerking (Ridley)
Concurrenten	Complementaire activiteiten zoeken (PRoF)
Verschillende bedrijfsgroottes waarbij niet de geschikte gesprekspartner gevonden wordt, te grote afstand tot sterke spelers	Voordelen van andere kenmerken zoals bedrijfs-grootte uitbuiten: grote bedrijven hebben een betere O&O, kleine bedrijven zijn meer flexibel. Doelbewust op zoek gaan naar sterke spelers, niches, experts (PRoF) (Linear)
Geschikte partners vinden. Kleine bedrijven weten niet waar de competenties zitten (LabR4)	Oriëntatiemechanismen voor kleine bedrijven: netwerken, leerplatforms, intermediaire organisaties, ... (PRoF) (LabR4)
Gebrek aan juridische kennis	Voorbeeldcontracten en ondersteuning voor KMO's. Consortiumovereenkomsten (FBV) of non-disclosure overeenkomsten (PRoF)
Teveel focus op innovatie van product en last van syndroom Not Invented Here (NIH)	Holistische benadering – van product over proces tot verkoop – en betrokken O&O-personeel bij het ganse innovatietraject (FISCH)
Gebrek aan grote kenniscentra (FISCH)	Samenwerking tussen kenniscentra (FISCH)
Kostprijs investering in samenwerking	Win-win samenwerking (alle cases)
Wantrouwen	Vertrouwen (alle cases)
Gebrek aan sterke trekkers	(ervaren) Leadorganisatie met visie (alle cases)
Tijd	Prioriseren (Linear)
Structuur: contracten of consortium	Ondersteuning IWT, AO en privé ...

De bevindingen in dit onderzoek bevestigen en illustreren grotendeels de bevindingen uit vorig onderzoek over samenwerking met kenniscentra en over open innovatie in de bouw. Tijd en vooral het gebrek eraan is een belangrijke drempel voor bedrijven om tot samenwerking te komen, maar voor een belangrijk deel gaat het hierbij om prioriteiten stellen en dan is de persoon van de ondernemer doorslaggevend.

⁵⁸ Capital D, de Design-poot van Brainport Eindhoven en een design cluster vanuit een top-down approach, raakte verstrikt in de projecten. Wat waarnemers doet besluiten om clusters nooit vanuit een top-down benadering op te zetten. <http://www.smallehaven.com/blog.html?gid=1&cid=032013&pid=89>

In een win-win samenwerking wordt gemakkelijker een akkoord gevonden en groeit het vertrouwen sneller. Dit is zeer duidelijk in de casestudies zo, maar het is ook opmerkelijk zo in bijvoorbeeld de TINA-projecten en de innovatieprojecten die door het IWT gesubsidieerd worden.

Bij samenwerking tussen bedrijven is een zeer heikel punt de structuur: juridische en contractuele bepalingen. Niet de aard van de juridische structuur of van het contract is van primordiaal belang, wel het feit dat er een structuur en een contract is.

Suggesties voor het beleid

Tot slot hebben wij in dit onderzoek aan al onze gesprekspartners, zowel de betrokkenen bij het beleid en het instrumentarium als de bedrijven in de cases van open innovatie, suggesties gevraagd voor het beleid.

De suggesties van de bedrijven laten zich samenvatten als vragen naar een **transparante regelgeving** (de IP-regelgeving staat dikwijls bovenaan), **directe en indirecte economische & financiële instrumenten** (velen vragen een laagdrempelig en transparant pakket aan ondersteuning) en **overheidsbetrokkenheid bij voluntaristische initiatieven** vanuit het bedrijfsleven zelf, voorbeelden van **modelcontracten en non-disclosure agreements** kwamen dikwijls ter sprake. Open innovatie gebeurt zowel top-down als bottom-up en beide wegen vragen een apart ondersteuningskader. KMO's hebben andere noden dan grote bedrijven en vragen andere vormen van ondersteuning.

Volgens onze gesprekspartners binnen de beleidsstructuren ligt de focus bij subsidiëring nog steeds teveel op technologische innovatie (behalve de projecten sociale innovatie) en is er **zelden voorzien in omkadering op vlak van productieproces, marketingproces, arbeidsorganisatie** en dergelijke meer. Intermediaire organisaties (maar ook bedrijven) stellen dat '**verplichten tot samenwerking' averechts werkt**. Voorwaarden worden gezien als bijkomende regels en juist de regelitis schrikt bedrijven af. Uit de gesprekken met betrokkenen van intermediairen zoals de TTO's, de provinciale innovatiecentra en de lichte structuren onthouden we dat zij geen extra motivatie, laat staan verplichtingen, nodig hebben om samenwerking na te streven. De medewerkers van de intermediaire structuren zijn overtuigd van het belang van netwerking en samenwerking, met en tussen bedrijven en kenniscentra. Zij zijn belangrijke doorverwijzers en netwerkondersteuners, tot en met ook om B2B-interacties tot stand te brengen. Innovatie is voor hen open innovatie.

Het overheidsinstrumentarium is meer op innovatie dan open innovatie gericht en verschuiving van de middelen – of extra middelen – hiervoor is zeker een optie. Zo is bijvoorbeeld de suggestie om bij subsidiëring, naast bijvoorbeeld extra's voor interne valorisatie, **ook het delen van spillovers te belonen**. Initiatieven en maatregelen ter **ondersteuning** van innovatie in het algemeen en open innovatie in het bijzonder zouden **meer transparant en bekend** moeten zijn bij de bedrijven. Dit kan door databanken maar zal voor KMO's zeker moeten aangevuld worden met intermediaire doorverwijzers en andere organisaties. **Intermediaire doorverwijzers** moeten voldoende kennis kunnen opbouwen over de innovaties in de bedrijven in hun regio. Front offices bij kenniscentra kunnen een gelijkaardige rol vervullen.

2.2. Scope steunmaatregelen open innovatie in andere studies

Andere studies situeren de potentiële steunmaatregelen ruimer en omvatten dan ook steunmaatregelen voor innovatie of voor de bredere context. Zo is er bijvoorbeeld het uitgangspunt ‘steunmaatregelen voor het bedrijfsmanagement op vlak van open innovatie’ waarbij 7 domeinen onderscheiden worden⁵⁹. Open innovatie verandert – volgens deze auteurs – het bedrijfsmanagement op verschillende vlakken. De netwerking, de samenwerking, het ondernemerschap (in corporate entrepreneurship), het IP- en het O&O-management veranderen van karakter. Daarenboven is er nood aan aanpassingen van de context op het vlak van: beschikbaarheid van publieke kennis, flexibiliteit van de kenniswerkers en de toegang tot financiële bronnen. Deze veranderen creëren andere behoeften naar het beleid toe. De beleidsdomeinen die volgens de auteurs de belangrijkste zijn betreffen: O&O-uitgaven, collaboratief innoveren, ondernemerschap, wetenschap, opleiding, arbeidsmarkt en competitiebeleid. Concreet spitsen de beleidsmaatregelen voor collaboratief onderzoek zich toe op financiering van O&O en ondersteuning van interactie. In een vergelijking met Nederland en Estland, doet Vlaanderen (België) het goed. Bij de ruimere activiteiten die open innovatie ondersteunen zijn er wel minpunten voor Vlaanderen, waaronder het IP-management en de technologiemarkt. De ERA-net studie⁶⁰ waarop bovenstaande gegevens gebaseerd zijn, bespreekt het bredere palet aan ondersteuning van samenwerking. De auteurs besluiten dat Vlaanderen al over een evenwichtig beleid beschikt, in de lijn van de principes van open innovatie. Maar een beleid is maar sterk in zijn coherentie en de maatregelen staan nog veelal op zichzelf:

Bovenstaande ruimere maatregelen verwijzen naar ondersteuning van het innovatiebeleid algemeen, wat de scope van het onderzoek van de Stichting Innovatie & Arbeid en van het SERV-advies overstijgt.

⁵⁹ de Jong, J. P., Kalvet, T., & Vanhaverbeke, W., Exploring a theoretical framework to structure the public policy implications of open innovation. *Technology Analysis & Strategic Management*, November 2010 Vol 22 Nr 8, 877-896.

⁶⁰ de Jong, J., Vanhaverbeke, W., Kalvet, T., & Chesbrough, H., Policies for Open Innovation: Theory, Framework and Cases. Helsinki: VISION ERA – NET, 2008

Lijst met tabellen

Tabel 1	Projecten en samenwerkingsmodaliteiten voor open innovatie	16
Tabel 2	Samenwerkingsverbanden naar bedrijfsgrootte	19
Tabel 3	Matrix met projecten en samenwerkingsmodaliteiten.....	32
Tabel 4	Ondersteuningsmiddelen en steunverstrekkers voor open innovatie ...	33
Tabel 5	Drempels en hefboomen voor open innovatie.....	36